

School of Economics
and Commercial Law
GÖTEBORG UNIVERSITY

Integrerad civilekonomutbildning
Företagsekonomiska institutionen

IAS 19

- pensionsredovisningens aktuariella verklighet

Magisteruppsats:

Charlotta Hammar, 831218

Jessica Hermansson, 820827

Handledare:

Marie Lumsden

Företagsekonomi/Externredovisning

HT 2005

Sammanfattning

Examensarbete i företagsekonomi, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet,
Externredovisning, Magisteruppsats, HT 2005

Författare: Charlotta Hammar och Jessica Hermansson

Titel: IAS 19 – pensionsredovisningens aktuariella verklighet

Bakgrund och problem: Införandet av IAS 19 i Sverige innebar stora förändringar och stor komplexitet i jämförelse med hur pensioner tidigare redovisades. I och med att företag numera själva skall uppskatta de aktuariella antagandena tvingas de att ta ställning till en mängd svårutsägbara faktorer. Antagandena innebär vidare att bedömningar om framtiden måste göras vilket, till följd av att det är svårt att förutspå framtiden, leder till att aktuariella vinster och förluster uppstår. Företagen tvingas även att ta ställning till hur vinsterna och förlusterna skall redovisas. Det blir således intressant att utreda hur företag har hanterat de nyheter och problem IAS 19 har medfört samt att finna förklaringar till deras agerande.

Syfte: Uppsatsen skall beskriva fastställandet av de aktuariella antagandena, därtill relaterade svårigheter samt relationen mellan företag och aktuarie. Uppsatsen syftar vidare till att undersöka förekomsten av och orsaken till aktuariella vinster alternativt förluster samt redovisningen av dem och motiv till redovisningsvalet.

Metod: Uppsatsen har ett kombinerat kvalitativt och kvantitativt angreppssätt. Primärdata har insamlats genom totalt nio besöks- och telefonintervjuer med företag och aktuarier. Sekundärdata till uppsatsens kvantitativa inslag utgörs av årsredovisningar för 85 av de 92 svenska noterade företag som har förmånsbestämda pensionsplaner.

Resultat och slutsatser: Vi har i uppsatsen kommit fram till att fastställandet av aktuariella antaganden går till på olika sätt i olika företag. Respondenterna upplever generellt sett inte arbetet som särskilt komplext. Vi anser att det kan bero på de förenklingar många företag har gjort där antagandena är allmänna och standardiserade istället för att vara företagets bästa uppskattningar. Ett antal respondenter anger dock att det är något svårt att fastställa diskonteringsräntan. Vid bokslutet 2004 hade samtliga noterade företag aktuariella vinster alternativt förluster. En övervägande andel av företagen drabbades av förluster, vilka troligtvis främst berodde på den sänkta diskonteringsräntan. Vid redovisning av de aktuariella vinsterna och förlusterna har en övertygande majoritet av de svenska noterade företagen valt att tillämpa korridorreglerna. Den huvudsakliga förklaringen är att redovisningsmetoden innebär en jämnare resultatpåverkan.

Förslag till vidare forskning: Komplexiteten i IAS 19 har medfört att företag genomför diverse förenklingar vid fastställandet av aktuariella antaganden. Det vore därför intressant att forska kring hur fastställandet av antagandena utvecklas över tiden. Det vore även tänkvärt att utreda revisorns granskningsförmåga av pensionsredovisningen då vissa respondenter har indikerat bristande kunskap hos revisorn. Ytterligare ett förslag på vidare forskning är att undersöka utformningen av pensionsnoten och dess utveckling över tiden.

Förord

Vi vill först och främst rikta ett stort tack till vår handledare, Marie Lumsden, för hennes ständiga tillgänglighet, goda råd och stöd på vägen.

Vidare vill vi även tacka de företag och aktuarier som har tagit sig tid till att medverka i studien.

Göteborg den 13 januari 2006

Charlotta Hammar

Jessica Hermansson

Ordlista

Aktuarie	Tjänsteman som utför statistiska beräkningar och utredningar.
Aktuariella antaganden	Aktuariella antaganden är företagets bästa bedömning av de faktorer vilka avgör den slutliga kostnaden för att lämna ersättningar efter avslutad anställning. En uppdelning kan göras i demografiska antaganden, såsom livslängd och personalomsättning, och finansiella antaganden, såsom diskonteringsränta och löneutveckling.
Aktuariella vinster och förluster	Den differens som uppstår på grund av dels erfarenhetsbaserade justeringar, skillnaden mellan förväntning och utfall för de aktuariella antagandena, och dels effekter av ändringar i aktuariella antaganden.
Avgiftsbestämd pensionsplan	En pensionsplan för ersättningar efter avslutad anställning där företaget betalar in fastställda avgifter till en separat juridisk enhet. Den anställde bär risken. Redovisningen av avgiftsbestämda pensionsplaner är okomplicerad eftersom inga aktuariella antaganden behövs för att beräkna förpliktelsen. Avgiftsbestämda pensionsplaner brukar även benämnas premiebestämda.
Förmånsbestämd pensionsplan	En pensionsplan för ersättningar efter avslutad anställning där företaget är förpliktigt att lämna de överenskomna ersättningarna till tidigare och nuvarande anställda. Företaget bär risken. Redovisningen av förmånsbestämda pensionsplaner är komplicerad eftersom aktuariella antaganden behövs för att beräkna förpliktelsen.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND	1
1.2 PROBLEMDISKUSSION	2
1.3 FORSKNINGSFRÅGOR	3
1.4 SYFTE	4
1.5 AVGRÄNSNINGAR	4
2. METOD	5
2.1 UNDERSÖKNINGSANSATS	5
2.2 URVAL	6
2.3 DATAINSAMLING	8
2.3.1 <i>Insamling och presentation av primärdata</i>	9
2.3.2 <i>Insamling och presentation av sekundärdata</i>	11
2.3.3 <i>Insamling och presentation av referensramens innehåll</i>	12
2.4 ANALYS	12
2.5 GENERALISERBARHET	12
2.6 VALIDITET	13
2.7 RELIABILITET	13
3. TEORETISK REFERENSRAM	15
3.1 TIDIGARE OCH NUVARANDE REGLER ANGÅENDE PENSIONSREDOVISNING	15
3.1.1 <i>Tidigare regelverk</i>	15
3.1.2 <i>IAS 19 – Ersättningar till anställda</i>	16
3.2 AKTUARIELLA ANTAGANDEN	16
3.2.1 <i>Beskrivning av aktuariella antaganden</i>	17
3.2.2 <i>Faktorer att beakta när aktuariella antaganden fastställs</i>	18
3.2.3 <i>Svårigheter vid fastställandet</i>	19
3.2.4 <i>Relationen mellan företag och aktuarie</i>	20
3.3 ORSAKER TILL AKTUARIELLA VINSTER OCH FÖRLUSTER	21
3.4 REDOVISNING AV AKTUARIELLA VINSTER OCH FÖRLUSTER	21
3.4.1 <i>Omedelbar redovisning</i>	22
3.4.2 <i>Korridorreglerna</i>	22
3.4.3 <i>Redovisning direkt mot eget kapital</i>	23
3.5 MOTIV TILL REDOVISNINGSVÄL	24
3.5.1 <i>Institutionell teori</i>	24
3.5.2 <i>Legitimitetsteori</i>	25
3.5.3 <i>Earnings management och income smoothing</i>	26
3.6 KOPPLING MELLAN TEORETISK REFERENSRAM OCH FORSKNINGSFRÅGOR	27
4. EMPIRI	28
4.1 AKTUARIELLA ANTAGANDEN	28
4.1.1 <i>Faktorer att beakta när aktuariella antaganden fastställs</i>	28
4.1.2 <i>Svårigheter vid fastställandet</i>	30
4.1.3 <i>Relationen mellan företag och aktuarie</i>	31
4.2 FÖREKOMST AV OCH ORSAKER TILL AKTUARIELLA VINSTER OCH FÖRLUSTER	32
4.3 REDOVISNING AV AKTUARIELLA VINSTER OCH FÖRLUSTER	33

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

5. ANALYS	35
5.1 AKTUARIELLA ANTAGANDEN.....	35
5.1.1 Faktorer att beakta när aktuariella antaganden fastställs.....	35
5.1.2 Svårigheter vid fastställandet.....	37
5.1.3 Relationen mellan företag och aktuarie.....	38
5.2 FÖREKOMST AV OCH ORSAKER TILL AKTUARIELLA VINSTER OCH FÖRLUSTER.....	39
5.3 REDOVISNING AV AKTUARIELLA VINSTER OCH FÖRLUSTER.....	40
6. SLUTSATS OCH SLUTDISKUSSION	42
6.1 SLUTSATS OM FORSKNINGSFRÅGORNA.....	42
6.2 SLUTDISKUSSION OCH FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING.....	44
KÄLLFÖRTECKNING	46
BILAGA 1	51
BILAGA 2	53
BILAGA 3	54

1. Inledning

I det inledande kapitlet förs en diskussion kring problemets bakgrund vilken sedan mynnar ut i en problemdiskussion där tre problemområden relaterade till IAS 19 identifieras. Problemområdena ligger därefter till grund för uppsatsens tre forskningsfrågor. Avsnittet avslutas med en redogörelse för uppsatsens syfte och avgränsningar.

1.1 Bakgrund

Till följd av den omvärld och de faktorer vilka var rådande vid redovisningens framväxt har länder idag skilda redovisningstraditioner. De två traditioner som idag kan urskiljas är anglosaxisk och kontinental tradition. (Smith, 2000) Den pågående internationaliseringen i världen, med ökad internationell handel och allt mer internationella kapitalflöden, skapar således ett behov av enhetliga redovisningsprinciper. Choi et al (1999) menar att en harmonisering av redovisningen har skett främst i och med International Accounting Standards Boards (IASB) stärkta position. Organisationens regelverk, benämnt International Financial Reporting Standards/International Accounting Standards (IFRS/IAS), bygger på den anglosaxiska traditionen och den grundläggande principen är aktieägarfokus samt att redovisningen skall ge en ekonomiskt rättvisande bild. En sådan ekonomiskt orienterad redovisning erhålls bland annat genom att överlåta allt fler och avancerade bedömningar till företagen själva (Damant, 2001). I Sverige har Redovisningsrådet sedan 1989 varit den normgivande aktören, främst för noterade företag samt företag av stort allmänt intresse, inom redovisningsområdet. De av Redovisningsrådet 29 utgivna rekommendationerna har emellertid utformats med utgångspunkt i IASB:s regelverk. Från och med den 1 januari 2005 är dock europeiska noterade koncerner och således även svenska skyldiga att, enligt beslut av EU, tillämpa IASB:s redovisningsstandarder. (www.redovisningsradet.se, 7 november 2005)

Införandet av IASB:s regelverk i Sverige innebär ett nytt synsätt, från kontinental tradition och borgenärsfokus till anglosaxisk tradition och aktieägarfokus. Regelverket har varit livligt omdebatterat. En av de allra mest omdiskuterade standarderna är och har varit IAS 19, Ersättning till anställda. Debatten kring ersättning till anställda påbörjades dock redan något tidigare eftersom standardens svenska motsvarighet, Redovisningsrådets Rekommendation 29 (RR 29), skulle börja tillämpas senast från och med den 1 januari 2004. RR 29 är nästintill en direkt översättning av IAS 19¹. Janzon (2003) påtalar att IAS 19 betyder stora förändringar och nyheter jämfört med hur ersättning till anställda, och främst ersättning efter avslutad anställning i form av pension, tidigare har hanterats i svensk redovisning. Författaren menar vidare att de nya reglernas införande i Sverige innebär att beräkning och redovisning av pensionsförpliktelser för första gången sker på ett enhetligt sätt. Perrin (2005) liksom Janzon (2003) beskriver att företag på koncernnivå tidigare har tillämpat skilda lokala regler och nationella bestämmelser. Syftet med IAS 19 är därmed att transparensen och jämförbarheten mellan olika företags pensionsförpliktelser och pensionskostnader skall öka (Pensioner och Förmåner, 14 december 2004). Det nya regelverket kring pensioner har dock även inneburit vissa svårigheter och problemområden för de tillämpande företagen.

¹ Eftersom RR 29 i princip är en direktöversättning av IAS 19 kommer vi fortsättningsvis att använda oss av IAS 19 där RR 29 då är inräknat. Undantag görs för vissa avsnitt där det är mer informativt att använda RR29.

Den största skillnaden mellan de gamla och nya principerna är redovisningen av pensionsplaner (Svenberg, 2003). Författaren anser vidare att reglerna kring ersättning till anställda är ett av de mest invecklade och komplicerade regelverken. Enligt de nya reglerna skall pensionsplaner klassificeras antingen som avgiftsbestämda (premiebestämda) eller förmånsbestämda och kraven på hanteringen i redovisningen för de två typerna är väldigt olika. Svenberg (2003) menar att det framförallt är de förmånsbaserade pensionsplanerna som skiljer sig från nu gällande regler och skapar problem för företagen. Det kan tydliggöras med följande uttalande hämtat ur tidskriften Pensioner och Förmåner den 17 november 2004: *"Alla som nu sliter med det nya regelverket för IAS pensionsredovisning, uttolkat i Sverige enligt Redovisningsrådets rekommendation nummer 29, drömmer nog om att alla pensioner skulle vara premiebestämda."* I Sverige är dock många pensionsplaner förmånsbestämda, vilket innebär att tillämpningen av IAS 19 påverkar svenska företag och deras redovisning i stor utsträckning.

1.2 Problemdiskussion

Ett av de mest omdebatterade problemområdena inom redovisning av förmånsbaserade pensionsplaner är de aktuariella antagandena (Pensioner och Förmåner, 14 december 2004). Att just de aktuariella antagandena har granskats särskilt mycket av både finansiell press och akademiker beror på att de spelar en kritisk roll i kalkyleringen av pensionskostnad och pensionsförpliktelse (Godwin, 1999). Svenska företag kan idag inte längre förlita sig på och använda sig av Finansinspektionens "färdiga" antaganden utan måste själva ta fram egna aktuariella antaganden, vilket innebär att de måste göra en större mängd bedömningar. Både Hope (2004) och Smith (2000) framhåller att när företag tillåts utföra egna bedömningar avspeglas deras verksamhet på ett så ekonomiskt riktigt sätt som möjligt i de finansiella rapporterna eftersom de besitter mest kunskap om den egna enheten. På så sätt bidrar IAS 19 till en mer ekonomiskt orienterad redovisning i överensstämmelse med IASB:s grundvärderingar. Damant (2001) betonar däremot att en nackdel förknippad med allt fler bedömningar är att redovisningen blir komplex. Valmöjligheten vid redovisningen av förmånsbestämda pensionsplaner och de aktuariella antagandena skapar således problem. Enligt en undersökning av svenska förhållanden, gjord av Brodendal och Sjögren (2003), är det framförallt komplicerat för företagen att uppskatta faktorer såsom avkastning på förvaltningstillgångar och framtida löneökningar. Även Godwin (1999) fokuserar på de här aktuariella antagandena som två av de viktigaste och mest utforskade men anser jämväl att diskonteringsräntan är väsentlig. IAS 19 rekommenderar företag med förmånsbestämda planer att inhandla aktuariella tjänster i och med införandet av standarden, vilket även Janzon (2003) uppmuntrar. Pensionsredovisningens tilltagande komplexitet kan därmed sägas ha medfört att aktuariers roll har blivit allt viktigare.

Företag, vilka tillämpar IAS 19, tvingas att ta ställning till en mängd svårförutsägbara frågor: vilken löneutveckling kommer den anställde att ha, kommer han eller hon att bli chef vid 50 års ålder och erhålla förhöjd lön, vilken risk finns att han eller hon går bort i förtid och hur kommer pengarna att förräntas? Då det inte är möjligt att förutspå framtiden och verkligheten inte alltid överensstämmer med det som har prognostiserats uppstår aktuariella vinster och förluster vid tillämpningen av IAS 19. Författarna till skriften "Hur redovisas pensioner? Nya tag med RR 29/ IAS 19" liksom Tidbury (2005) betonar det faktum att re-

lativt små förändringar i de aktuariella antagandena kan medföra stora förändringar i pensionsförpliktelsens storlek. Det här tydliggör de aktuariella antagandenas stora betydelse. Stora felprognostiseringar kan exempelvis resultera i ökning av pensionsförpliktelsen och därmed stora kostnader som medför förluster. Då pensionsförpliktelser ofta, enligt en undersökning gjord av Godwin (1999), är en stor och väsentlig post i balansräkningen bör förändringar i de aktuariella antagandena påverka både företagets finansiella ställning och resultat i relativt stor utsträckning.

De nya reglerna kring pensionsredovisning innebär en ökad valmöjlighet för de tillämpande företagen vad gäller redovisning av aktuariella vinster och förluster. Svenska noterade företag kan numera avstå från att redovisa vinsterna och förlusterna under förutsättning att de faller innanför den så kallade "korridoren". Perrin (2005) framhäver det val företag står inför vid redovisning av pensioner. Aktuariella vinster och förluster kan antingen redovisas i den period de uppkommer eller spridas över de anställdas genomsnittliga återstående tjänstgöringstid efter beaktande av korridoren. Ytterligare ett val i IAS 19 är att företag inte längre måste redovisa de aktuariella vinsterna och förlusterna i resultaträkningen utan istället enbart i sammanställningen för förändringar i eget kapital². I och med införandet av ett regelverk, vilket innebär fler bedömningar och fler valmöjligheter, blir det intressant att undersöka företagets motiv till gjorda val. Det har länge pågått diskussioner och forskning kring vad som driver företag i deras redovisningsval och det finns således en mängd olika teorier vilka kan användas till att förklara och förstå gjorda val.

1.3 Forskningsfrågor

Att IAS 19 började tillämpas i Sverige i januari 2005 och att föregångaren, RR 29, började tillämpas ett år tidigare innebär att svenska noterade företag och aktuarier har erhållit vissa erfarenheter av de nya reglerna kring pensionsredovisning. Tidpunkten för en undersökning av det här slaget är därmed så gott som optimal. Vi har, med hjälp av uppsatsens bakgrund och problemdiskussion, identifierat tre omdiskuterade problemområden i IAS 19 vilka vi anser är viktiga och intressanta att undersöka. Det första problemområdet är framtagnandet av de aktuariella antagandena och de eventuella svårigheter den ökade mängden komplexa bedömningar innebär. Det här har medfört att aktuarier har blivit en viktig samarbetspartner i arbetet med de förmånsbestämda pensionsplanerna. Det blir således intressant att besvara följande forskningsfråga:

Hur fastställs de aktuariella antagandena? Uppkommer några problem vid fastställandet och i sådana fall vilka? Hur ser relationen mellan företag och aktuarie ut?

Det andra problemområdet är att prognoser vanligtvis innebär svårigheter. Det är inte möjligt att förutspå ett aktuariellt antagande med exakthet vilket resulterar i aktuariella vinster och förluster. Det blir därför intressant att utreda i vilken utsträckning aktuariella vinster och förluster har uppstått hos företag. De aktuariella antagandenas stora effekt på resultat- och balansräkning medför att det dessutom blir intressant att utreda orsaken, exempelvis vilka parametrar som har varierat mest, till de aktuariella vinsterna och förlusterna. Vi kompletterar således vår undersökning med följande forskningsfråga:

² Redovisningsalternativet infördes av IASB i december 2004 och kan tillämpas från och med den 1 januari 2006. Det var därmed inte tillämpligt vid det bokslut vi studerar, det vill säga 2004 års bokslut.

Har aktuariella vinster alternativt förluster uppstått i svenska noterade företag och varför har de uppkommit?

Det tredje problemområdet har, liksom det första problemområdet, anknytning till det ökade antal bedömningar och valmöjligheter IAS 19 innebär. Svenska noterade företags situation har förändrats drastiskt i och med de nya reglerna kring pensionsredovisning. Företagen befinner sig i ett läge där valmöjligheterna för redovisning av de aktuariella vinsterna och förlusterna är fler. Då företagen numera kan välja hur de aktuariella vinsterna och förlusterna skall påverka de finansiella rapporterna blir det av intresse att undersöka även det här området. Vi kompletterar därmed vår frågeställning med ytterligare en forskningsfråga:

Hur har svenska noterade företag valt att redovisa de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna och vilka motiv anges till det gjorda valet?

1.4 Syfte

Syftet med uppsatsen är att kartlägga hur fastställandet av de aktuariella antagandena går till, att identifiera eventuella svårigheter relaterade till fastställandet samt att undersöka hur relationen mellan företag och aktuarie ser ut. Uppsatsen syftar vidare till att kartlägga om aktuariella vinster alternativt förluster har uppstått samt deras orsaker. Avslutningsvis syftar studien även till att undersöka hur företag har valt att redovisa de uppkomna aktuariella vinsterna och förlusterna samt att förklara och förstå motiven till gjort val. Uppsatsen bidrar på så sätt till att klarlägga hur noterade svenska företag har hanterat aktuariella antagandena samt uppkomna aktuariella vinster och förluster. Det kan vara till hjälp för onoterade bolag som står inför en eventuell börsnotering då de kan lära av andra företags tidigare erfarenheter. Det kan dessutom vara till hjälp för redan noterade företag och revisorer genom att de erhåller en bild av hur ett antal företag resonerar kring arbetet med och redovisningen av pensioner enligt IAS 19.

1.5 Avgränsningar

IAS 19 är indelad i fyra separata delar: kortfristig ersättning, ersättning efter avslutad anställning, övrig långfristig ersättning och ersättning vid uppsägning. Vi har dock valt att enbart studera ersättningar efter avslutad anställning i form av pensioner. Vi har dessutom ämnesmässigt avgränsat uppsatsen till att enbart behandla förmånsbestämda pensionsplaner och inte avgiftsbestämda.

2. Metod

I metodavsnittet skildras gjorda metodval, varför de har gjorts samt vilka effekter de medför på uppsatsens kvalitet. Syftet med kapitlet är att beskriva det praktiska genomförandet av uppsatsen för att på så sätt underlätta för läsaren att avgöra hur rättvisande den bild som framställs är.

2.1 Undersökningsansats

Lekvall och Wahlbin (2001) menar att undersökningar kan delas in i olika kategorier beroende på deras inriktning. Studier kan vara av explorativ, beskrivande eller förklarande art. En explorativ undersökning är tillämpbar i situationer där forskaren besitter så pass lite information om problemområdet att det inte är möjligt att formulera relevanta frågeställningar. Undersökningen syftar då till att ge grundläggande kunskap om problemet. En undersökning av beskrivande art avser att kartlägga fakta om väl specificerade frågeställningar med syftet att beskriva hur någonting ser ut. En undersökning av förklarande art används istället för att klarlägga orsakssamband och syftar till att förklara varför något ser ut som det gör. Lekvall och Wahlbin (2001) menar dessutom att det är vanligt med en kombination av olika inriktningar, framför allt kombinationer av beskrivande och förklarande undersökningar. Vår uppsats kan delvis klassificeras som beskrivande eftersom vi vill beskriva arbetet med att ta fram aktuariella antaganden, vilka problem det innebär samt hur relationen mellan företag och aktuarie ser ut. Uppsatsen är vidare av beskrivande art då den syftar till att kartlägga om aktuariella vinster och förluster har uppstått samt hur företagen i urvalet har valt att redovisa dem. Uppsatsen kan dessutom även kategoriseras som förklarande då vi ämnar undersöka varför aktuariella vinster och förluster har uppstått samt motiv till redovisningsval.

Undersökningens syfte samt hur vi har formulerat våra forskningsfrågor är avgörande för vilket angreppssätt vi bör använda oss av. För att veta hur vi skall gå till väga måste vi veta vad det är vi skall göra. Holme och Solvang (1997) uppger att det finns två typer av undersökningsmetoder: kvantitativ och kvalitativ metod. En kvantitativ metod innebär att insamlad information omvandlas till siffror och behandlas i statistiska analyser medan en kvalitativ metod utgörs av forskarens tolkning av informationen. I kvantitativa undersökningar formuleras frågorna på förhand utan att hänsyn tas till respondentens åsikter om vilka frågor som är mer viktiga än andra. Kvalitativa undersökningar karaktäriseras bland annat av att informationsinsamlingen sker under vardagliga samtal som är anpassade efter informatörens egen situation. Enligt Jacobsen (2002) passar ett kvantitativt angreppssätt bäst vid undersökningar vilka syftar till att insamla hård fakta och mäta ett fenomenets utbredning och frekvens. Författaren menar vidare att ett kvalitativt angreppssätt lämpar sig när enskilda individer skall undersökas och fokus ligger på att insamla mjuka data främst i form av intervjuer.

Att våra forskningsfrågor syftar till att kartlägga fastställandet av aktuariella antaganden, att förstå varför aktuariella vinster och förluster har uppstått samt hur företag har valt att redovisa dem medför att en kvalitativ undersökningsmetod är lämplig. Anledningen är att kvalitativa studier, enligt Holme och Solvang (1997), präglas av flexibilitet vad gäller dels frågeställningarna och dels intervjuernas struktur där frågorna och deras inbördes ordning kan

ändras under arbetets gång. Då fastställandet av aktuariella antaganden kan ha gått till på olika sätt samt att företagen kan ha haft olika motiv till hur de redovisar aktuariella vinster och förluster krävs att det finns en möjlighet att anpassa följdfrågorna till de olika erfarenheterna. Flexibiliteten innebär dock, enligt Holme och Solvang (1997), en svårighet att jämföra de olika undersökningsobjekten och avsaknaden av ett standardiserat upplägg leder till att det är svårt att göra generaliseringar. Svagheten torde dock vara av ringa betydelse då målet med vår undersökning inte är att generalisera utan snarare att se tendenser i arbetet med de aktuariella antagandena. Holme och Solvang (1997) anser vidare att det kvalitativa angreppssättet torde ge goda möjligheter till relevanta tolkningar. Det kan dock, enligt författarna, även bidra till att den insamlade informationen och tolkningarna av den inte blir enhetliga. Vi har reducerat risken för det här bland annat genom att använda samma frågeformulär till samtliga respondenter inom respektive urvalsgrupp.

Holme och Solvang (1997) anser att kvalitativa och kvantitativa undersökningsmetoder med fördel kan kombineras. Vår undersökning har, utöver ett kvalitativt angreppssätt, även kvantitativa inslag. I och med att vi i analys och slutsats har försökt att finna tendenser samt likheter och skillnader mellan respondenterna har vi i viss mån använt ett kvantitativt angreppssätt och således omvandlat information till siffror. Vi har exempelvis gjort uttalanden såsom att tre av sex företag anger liknande motiv till hur de har valt att redovisa de aktuariella vinsterna och förlusterna. Vår undersökning är dessutom kvantitativ då vi har kartlagt huruvida aktuariella vinster och förluster har uppkommit hos samtliga svenska noterade företag med förmånsbestämda pensionsplaner samt hur de har redovisats. Genom att vi har studerat årsredovisningarna för samtliga företag i urvalsgruppen finns det möjlighet att göra vissa generaliseringar gällande de två frågeställningarna. Holme och Solvang (1997) påtalar att det just är möjligheten till generaliseringar som är kvantitativa studiers styrka.

2.2 Urval

Utgångspunkten för urvalet av undersökningsobjekt till vår uppsats har grundats på urvalet i en magisteruppsats av Larsson et al framställd vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet under vårterminen 2005. Studien är av kvantitativ karaktär och syftar bland annat till att beskriva hur svenska börsnoterade företag sammantaget och i olika branscher tillämpar RR 29 samt vilka effekter det har haft på pensionskostnad och pensionsskuld. Urvalet utgår utifrån samtliga 272 företag noterade vid Stockholmsbörsen. Härifrån görs diverse elimineringar, bland annat de företag som av olika anledningar inte tillämpar eller nämner RR 29. Vidare elimineras företag med enbart avgiftsbestämda pensionsplaner och ITP-planer finansierade via Alecta då de planerna redovisas som avgiftsbestämda. Urvalsprocessen resulterar i en population på 82 företag.

Det är således de här 82 svenska börsnoterade företagen med förmånsbestämda pensionsplaner som är utgångspunkten för vårt urval. Att vår undersökning baseras på företag noterade på den svenska börsen beror på att införandet av den standard vi har valt att studera har påverkat de svenska reglerna kring pensionsredovisning avsevärt. Då IASB:s regelverk, och därmed IAS 19, gäller för noterade företag i Sverige är det ett krav att företagen i vår studie är börsnoterade. Vi har valt att genomföra undersökningen på koncernnivå eftersom det är där IAS 19 måste tillämpas. Att våra respondenter skall ha förmånsbestämda planer beror på att området är det mest komplicerade i IAS 19. Det är företag med förmånsbe-

stämnda pensionsplaner som är mest relevanta att undersöka och det är även de som hamnar i sådana situationer som våra forskningsfrågor söker att utreda. Utöver de 82 företagen har vi även inkluderat de företag som tillämpar IAS 19 sedan tidigare, vilket innebär ett urval på 92 företag. De tio företag, vilka utgör ett tillägg i vårt urval, exkluderades i studien av Larsson et al (2005) då de studerade effekterna av införandet av RR 29.

För att kunna besvara forskningsfrågan om aktuariella vinster och förluster har uppkommit samt hur företagen har valt att redovisa dem har vi använt samtliga 92 företags årsredovisningar. Det har vi gjort för att få en övergripande bild av hur de aktuariella vinsterna och förlusterna hanteras i Sverige. Vissa årsredovisningar innehåller dock ej uppgifter om pensioner och det har resulterat i ett bortfall på sju företag. Det ingår således 85 svenska noterade företag i uppsatsens kvantitativa inslag. Ett antal årsredovisningar innehåller ofullständiga uppgifter med hänsyn till våra forskningsfrågor men vi har trots det valt att använda den information som ändå finns tillgänglig. För att kunna besvara de frågor vilka kräver mer förklaringar och djupgående svar har vi genomfört ett urval av exemplarföretag. Utifrån de 85 svenska börsnoterade företagen har vi valt ut regionala företag, det vill säga företag med huvudkontor i Västra Götalandsregionen. Begränsningen resulterade i tolv möjliga undersökningsobjekt: Bilia, Capio, Elanders, Fagerhult, Gunnebo, JC, Latour, Nilörngruppen, SKF, VBG, Volvo och Westergyllen. Orsaken till det regionala urvalskriteriet var att vi ville genomföra besöksintervjuer utan att det skulle innebära ianspråktagande av för mycket tid, då uppsatsarbetet är strikt tidsbegränsat, och alltför höga resekostnader.

När vi började kontakta de tolv företagen i urvalsgruppen blev vi snabbt varse om att vi skulle bli tvungna att ändra angreppssätt. Det visade sig, efter att vi hade pratat med anställda i fyra företag, att de inte själva är särskilt involverade i arbetet med de aktuariella antagandena utan istället anlitar konsulter. Vi beslutade oss därför för att formulera om den första forskningsfrågan³ och komplettera vårt urval med de aktuarier vilka anlitas för att ta fram de aktuariella antagandena och beräkna förpliktelsens storlek. Ett problem var dock att de flesta är placerade i Stockholm. Vi blev återigen tvungna att tänka om och den här gången gällde det hur långt vi var villiga att åka för att göra besöksintervjuer. Vi lyckades att boka in tre besöksintervjuer i Stockholm på samma dag hos tre av de konsulter som de uppriktade företagen anlidade: PRI, Öhrlings PricewaterhouseCoopers (PWC) och SPP.

Vi fortsatte dock att kontakta de resterande företagen i urvalsgruppen och tog återigen kontakt med de företag vilka vi redan hade ringt upp i ett tidigare skede. Vi ansåg att trots att företagen ej själva engagerade sig i framtagandet av de aktuariella antagandena kunde de bidra med värdefull information vad gäller deras relation till aktuarien. Vi ansåg vidare att de även kunde bidra med att ge förklaringar till motiven bakom hur de aktuariella vinsterna och förlusterna redovisas samt även i viss mån varför de uppstår. De fortsatta kontakterna resulterade i ett bortfall på sex företag varav två påstod sig enbart ha avgiftsbestämda pensionsplaner, tre angav tidsbrist som anledning och den återstående hade enbart en förmånsbestämd plan i utlandet vilken det för tillfället var känsligt att delge information om.

³ Den ursprungliga forskningsfrågan var: vilka problem har svenska noterade företag stött på vid framtagandet av aktuariella antaganden i enlighet med IAS 19?

Uppsatsens urval utgörs sammanfattningsvis av två skilda urvalstyper: svenska noterade koncerner och aktuarier. Urvalet av aktuarier uppgår till tre stycken, varav en är utbildad aktuarie och två är beräkningskonsulter⁴. Urvalet av svenska noterade koncerner uppgår till 85 företag varav sex stycken utgör exempelföretag. Anledningen till att vi har två urvalsgrupper är att vi anser att de kan bidra med både skilda och kompletterande bilder av det område vi söker att utreda. Aktuarierna har främst bidragit till besvarandet av uppsatsens första forskningsfråga men, på grund av deras erfarenheter av rollen som medhjälpare till företagen, även i viss mån till de två övriga forskningsfrågorna. Exempelföretagen har bidragit med information till samtliga tre forskningsfrågor.

2.3 Datainsamling

Uppsatsens empiriska material utgörs av både insamlad primär- och sekundärdata. Sett utifrån den del av vårt syfte och våra forskningsfrågor vilken syftar till att kartlägga förekomst och redovisning av de aktuariella vinsterna och förlusterna är sekundärdata, i form av årsredovisningar, den mest lämpliga datainsamlingsmetoden. För övriga delar av syftet och forskningsfrågorna, där förståelse och förklaring är väsentligt, anser vi att insamling av primärdata och besöksintervjuer är den mest lämpliga datainsamlingsmetoden.

Vi ville föra en dialog med respondenterna angående bland annat svårigheter, orsaker och motiv och vi, liksom Trost (2005), tycker att besöksintervjuer är att föredra vid insamling av intressant primärdata. Vår önskan att genomföra besöksintervjuer grundades även på tidigare erfarenheter av telefonintervjuer där vi har upplevt det en aning problematiskt att kontrollera situationen och säkerställa att respondenten är fokuserad på intervjun. Eriksson och Wiedersheim-Paul (2001) påtalar att just möjligheten att kontrollera intervjusituationen är en av fördelarna med besöksintervjuer. Därtill finns även fördelar i form av möjligheten att ställa följdfrågor och komplicerade frågor. Besöksintervjuer innebär också att intervjuaren kan läsa av respondentens kroppsspråk och på så sätt bedöma dennes uppriktighet och kompetens. Författarna nämner vidare att nackdelar med besöksintervjuer är att en viss intervjuareffekt kan uppstå, att det kan vara svårt att få intervjutid samt att de är förenade med höga kostnader.

De tre aktuarierna har intervjuats via besök. Då aktuariella antaganden är av komplex natur och kräver relativt djupgående förklaringar ansåg vi att besöksintervjuer var att föredra. Vi har även genomfört besöksintervjuer med tre av de sex företagen i urvalet. Vi har således erhållit de fördelar som besöksintervjuer innebär. Det går ej att utesluta att en viss intervjuareffekt har uppstått under besöksintervjuerna. Vi har dock i största möjliga mån försökt att undvika det bland annat genom att inte ställa ledande frågor. Resterande företag i urvalet, tre stycken, har intervjuats via telefon. De här företagen karakteriseras av att de ej är särskilt involverade i framtagandet av aktuariella antaganden. Valet att genomföra telefonintervjuer underbyggs med att varken vi eller respondenterna ansåg att den information de kunde tillföra studien var så omfattande att det var motiverat att ta den tid och kostnad i anspråk som en besöksintervju innebär. Liksom vid besöksintervjuer kan intervjuaren, enligt Eriksson och Wiedersheim-Paul (2001), vid en telefonintervju ställa följdfrågor. Vi har så-

⁴ Aktuarier och beräkningskonsulter utför liknande arbetsuppgifter. Den enda skillnaden är att det krävs en speciell utbildning för att bli aktuarie. Fortsättningsvis kommer samtliga tre att refereras till som aktuarier.

ledes haft möjlighet att anpassa telefonintervjuerna till företagens skilda erfarenheter och engagemang i pensionsredovisningen.

Som förberedelse inför företagsintervjuerna studerades företagets respektive årsredovisningar för att vi skulle vara väl insatta i företagen och den påverkan de nya pensionsredovisningsreglerna har haft på deras redovisning. Inför intervjuerna studerades de delar av IAS 19 vilka berör vårt forskningsområde noggrant. Det gjordes för att vi lättare skulle kunna förstå komplicerade resonemang angående aktuariella antaganden och ställa lämpliga följdfrågor. Ytterligare förberedelser var att vi innan intervjuerna hade utarbetat ett utkast till den teoretiska referensramen, både innehållsmässigt och strukturmässigt, vilket medförde att vi var pålästa om problemområdet och erhöll god förståelse för respondenternas svar.

2.3.1 Insamling och presentation av primärdata

Vid den första kontakten med aktuariefirmorna frågade vi receptionisten efter en aktuarie. Vi pratade med ett antal personer inom varje organisation och blev hänvisade vidare, vilket innebär vårt urval av aktuarier verkligen består av de personer som de anställda anser vara experter på IAS 19 och aktuariella antaganden. Vi har valt att kontakta företagets ekonomichef, redovisningschef, interna chefscontroller eller redovisningsekonom med huvudansvar för pensionsredovisningen. Valet gjordes eftersom vi anser att de borde ha god insyn i och en helhetsbild av hur företaget redovisar och varför det redovisar som det gör. Vi har dock valt att utesluta företagets VD eftersom vi, utöver helhetsperspektivet, även ville intervjua en person med specialistkunskap inom redovisningsområdet.

Kontakten med aktuarier resulterade i tre besöksintervjuer. Kontakten med företagen resulterade vidare i tre besöksintervjuer där respondenterna lovade att avvara cirka en timme och tre telefonintervjuer där respondenterna lovade att avvara cirka 15 till 20 minuter. Intervjuernas omfattning i tid har varierat mellan de tre typerna av intervjuer. Aktuarieintervjuerna uppgick till cirka 75 till 90 minuter, besöksintervjuerna hos företag till cirka en timme och telefonintervjuerna med företag till mellan 15 och 20 minuter.

Vi har, i de fall respondenterna givit oss tillåtelse, spelat in besöksintervjuerna. Det innebär att vi i vissa fall har fått de fördelar men även nackdelar som inspelning, enligt Patel och Davidsson (2003), innebär. Vi har kunnat registrera respondenternas svar exakt och således har återgivelsens detaljeringsgrad ökat. Vi har även haft möjlighet att lyssna på svaren åtskilliga gånger och därmed lättare kunnat förstå eventuella oklarheter. Patel och Davidsson (2003) menar dock att det kan bli resurskrävande att spela in intervjuer eftersom det tar tid att transkribera dem. Vi har dock varit villiga att lägga ned tid på transkriberingen för att på så sätt erhålla exakta svar och även för att under intervjuerna kunna lägga större fokus på att förstå svaren och ställa följdfrågor. En bandspelares närvaro kan dock, enligt författarna, även hämma respondenten och försvåra möjligheten till att skapa en naturlig intervjusituation. Då vi har tillfrågat samtliga respondenter intervjuade via besök om de tillåter inspelning anser vi att vi har begränsat nackdelen. Den respondent som var obekvämd med inspelning gjorde oss medvetna om det, vilket innebär att vi ej har spelat in den intervjun. Fem av sex besöksintervjuer är således inspelade vilket kan resultera i en viss skillnad i återgivelsens detaljeringsgrad. Vi har trots det valt att använda oss av skilda metoder då vi anser att

en högre detaljeringsgrad från vissa är att föredra framför en lägre från samtliga. Vid besöksintervjuerna har båda uppsatsskrivarna närvarat vilket har inneburit fördelar för uppsatsen. Två samspelade intervjuare ger varandra stöd och uppbackning under intervjun (Trost, 2005). För vår del har det dessutom medfört att en större förståelse för svaren har skapats då vi har kunnat stämma av med varandra att vi har förstått rätt. Två av intervjuerna har inkluderat två respondenter på initiativ av företagen själva eftersom de kände ett behov av att stödja och komplettera varandras svar.

Det finns vissa praktiska svårigheter förenade både med att föra anteckningar och spela in vid telefonintervjuer. I valet mellan de två svårigheterna har vi, vid de tre telefonintervjuerna, valt att föra anteckningar. Valet baserade sig på att vi i förväg var medvetna om att intervjuerna ej skulle bli omfattande varken till tid eller innehåll och därmed krävdes inte ett lika omfattande arbete för att anteckna respondenternas svar. Telefonintervjuer genomförs lättast med en respondent och en intervjuare, vilket vi har gjort. Nackdelen med enbart en intervjuare är, enligt Trost (2005), att fördelar såsom stöd och bättre förståelse vid gemensam tolkning uteblir.

Då den kvalitativa delen av vår undersökning syftar till att ge förståelse för svårigheter, relationer, orsaker och motiv har vi ställt frågor av öppen karaktär och utan ledande inslag. Vi har med vår uppsats för avsikt att se tendenser hos företagen och därför har vi vid företagsintervjuerna använt oss av samma frågeformulär för att säkerställa att samma frågor ställs till samtliga respondenter. Aktuarierna har fått ta del av företagsfrågorna eftersom vi anser att de, på grund av lång erfarenhet av att samarbeta med företag, besitter viss kunskap till att besvara även somliga av de här frågorna. Vi har även formulerat ett separat frågeformulär då det är av stor betydelse att insamla information om aktuariernas syn på arbetet med de aktuariella antagandena. Frågornas ordning har under samtliga intervjuer anpassats efter intervjusituationen för att skapa naturliga övergångar mellan svaren och bidra till en flexibel intervju. Respondenterna har dessutom fått tillgång till samtliga frågor innan intervjutillfället för att på så sätt vara bättre förberedda och kunna lämna svar av högre detaljeringsgrad och högre relevans för forskningsfrågorna.

De för uppsatsen relevanta regelverken samt vissa delar av den teoretiska referensramen har studerats och begrundats innan frågorna togs fram. Det har vi gjort för att frågorna skall bli relevanta för vårt forskningsområde. Frågorna till företagen har formulerats utifrån tre områden: fastställandet av aktuariella antaganden, orsaker till aktuariella vinster och förluster samt redovisning av aktuariella vinster och förluster. Frågorna inom det första området är formulerade för att insamla information om hur företaget går tillväga i arbetet med de aktuariella antagandena samt hur relationen till aktuarien ser ut. Frågorna inom det andra området är utformade för att bidra med information angående uppföljning av de differenser vilka uppstår till följd av felprognostiserade antagandena. Det tredje områdets frågor är utformade för att samla in information om vilka faktorer som var avgörande när företagen valde hur de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna skulle redovisas. Frågorna till aktuarierna har formulerats utifrån fyra områden varav fokus har legat på de två första: svårigheter vid fastställandet av aktuariella antaganden, relationen mellan företag och aktuarie, orsaker till aktuariella vinster och förluster samt redovisning av aktuariella vinster och förluster. Det första områdets frågor är formulerade för att insamla information om aktuariella antaganden

och deras komplexitet. Frågorna inom det andra området är inriktade på hur aktuarierna ser på sin relation till företagen. Se bilaga 1 för de två frågeformulären.

Vid transkriberingen av intervjuerna har materialet strukturerats efter de frågeformulär vi har använt. Med tanke på den omfattande mängd intervjumaterial vi har samlat in har tillvägagångssättet underlättat behandlingen av informationen. Fördelen med att hantera materialet på det här sättet är, vilket även Trost (2005) påtalar, att all intervjudata får samma struktur och blir lättare att analysera. Ytterligare en fördel är att allt oväsentligt material sorteras bort.

Som avslut på varje intervju har vi tillfrågat respondenten om han/hon vill godkänna vår tolkning av svaren. Sex av nio respondenter ville utnyttja den här möjligheten och efter gjord svarssammanställning har vi således låtit respondenterna läsa igenom och komma med synpunkter och ändringar. Vi anser att tillvägagångssättet i viss mån reducerar de nackdelar vilka blir följden av att vissa intervjuer ej har spelats in. I de fall vi har funnit oklarheter eller brister i respondentens svar har vi, i enlighet med vad Eriksson och Wiederheim-Paul (2001) anser skall göras, ställt kompletterande och tillkommande frågor via e-mail.

Materialet från företags- och aktuarieintervjuerna har, i uppsatsens empiriavsnitt, presenterats kombinerat med varandra under tre huvudrubriker med anknytning till de tre forskningsfrågorna. Det har vi gjort eftersom företagens och aktuariernas svar i de flesta fall kompletterar varandra. Respondenterna är anonyma på grund av en uttalad önskan från vissa att slippa att bli namngivna.

2.3.2 Insamling och presentation av sekundärdata

För att besvara de delar av forskningsfrågorna vilka behandlar huruvida aktuariella vinster och förluster har uppstått samt hur företag har valt att redovisa dem har vi använt sekundärdata i form av de 85 företagens årsredovisningar från 2004. Informationen har kompletterat intervjuerna som en del av det empiriska materialet. Vi har använt 2004 års årsredovisningar eftersom de är de mest aktuella dokumenten. Det är även där effekter och beslut relaterade till den nya pensionsredovisningen, för majoriteten av företagen, syns för första gången. En nackdel med sekundärdata är, enligt Holme och Solvang (1997), att den ofta är insamlad i annat syfte. Då årsredovisningar enligt lag skall förse intressenter med information om företagets resultat och ställning, vilket bland annat inkluderar pensionsskuld och pensionskostnad, anser vi att nackdelen reduceras i vår undersökning. För att underlätta möjligheten att repetera avläsningen och således minska risken för felavläsning ville vi ha årsredovisningarna i pappersform. Vi har därför dels beställt hem vissa tryckta årsredovisningar och dels skrivit ut de delar av resterande årsredovisningar som är av relevans för forskningsområdet från Internet. För att besvara forskningsfrågorna har vi använt oss av notapparaten och främst den not vilken behandlar pensionsredovisning.

I empiriavsnittet presenteras en översikt av de resultat som har framkommit vid den kvantitativa undersökningen. Den detaljerade sammanställningen och tabeller över resultatet återfinns i bilaga.

2.3.3 Insamling och presentation av referensramens innehåll

För att underlätta identifieringen av problemområdets relevanta problematik samt teorier angående redovisningsval studerade vi uppsatser, tidskrifter och vetenskapliga artiklar. Vi erhöll således grundläggande förståelse för pensionsredovisning samt redovisningsval och påbörjade därefter en mer omfattande eftersökning i böcker och vetenskapliga skrifter. I databasen Business Source Premier har vi använt sökorden *actuarial assumptions*, *pensions*, *IAS 19*, *actuary*, *institutional theory*, *legitimacy*, *earnings management* och *income smoothing*. I den svenska databasen FAR Komplet har vi använt sökord såsom *IAS 19*, *RR 29* och *pensionsredovisning*. Det bör påpekas att de vetenskapliga artiklar som har använts i undersökningen är av högre dignitet än de Balansartiklar, läroböcker och uppsatser som också utgör en del av den teoretiska referensramen. Somliga av de vetenskapliga artiklarna är skrivna under 1980-talet och behandlar införandet av SFAS 87 i USA. Då SFAS 87 och IAS 19 är nästintill likadana och USA på 80-talet stod inför samma situation som Sverige stod inför vid årsskiftet 2003/2004 kan vi använda artiklarna och applicera dem på vårt problemområde. Vi har emellanåt även använt artiklar om en engelsk pensionsstandard, FRS 17, då diskussionerna kring den rör områden vilka även diskuteras om IAS 19. Den teoretiska referensramen har successivt framtagits och utvecklats. Referensramen har dels givit inspiration till utformningen av frågorna och dels har respondenternas svar på frågorna givit inspiration till referensramens struktur.

2.4 Analys

I analysen har vi, genom att jämföra olika delar av det empiriska materialet med varandra samt det empiriska materialet med den teoretiska referensramen, försökt att dra slutsatser om forskningsfrågorna. Ett utkast av den teoretiska referensramen var färdigt redan innan intervjufasen, vilket har medfört att kopplingar mellan teori och empiri direkt har kunnat identifieras. Analysarbetet kan således till viss del sägas ha pågått parallellt med insamlingen av empirin. Analysen har, med vissa undantag, strukturerats efter de tre forskningsfrågorna och rubriksättningen i referensramen och empirin. Emellanåt har det dock varit mer lämpligt att föra resonemang under andra rubriker. Arbetet med att analysera de respektive avsnitten kan delas in i två delar. Den ena delen utgörs av en jämförelse mellan företagens svar, vilken har möjliggjort att tendenser till hur de ser på arbetet med aktuariella antagandena och aktuariella vinster och förluster har kunnat urskiljas. Den här sammanställningen har sedan jämförts med aktuariernas svar. Svaren från de två urvalsgrupperna har i många fall kompletterat varandra. I vissa fall har dock aktuariernas svar varit förklaringar till företagens svar och i ett fåtal fall har aktuariernas svar direkt motsagt företagens. Den andra delen av analysarbetet utgörs av att svaren från samtliga respondenter löpande har jämförts med de teoretiska och empiriska resonemang samt vetenskapliga teorier som återfinns i den teoretiska referensramen. Den kvantitativa delen av empirin har vi huvudsakligen dragit generaliserande slutsatser om, vilka därefter har förklarats med hjälp av samtliga respondents svar och referensramen.

2.5 Generaliserbarhet

Det faktum att uppsatsens kvantitativa del inkluderar nästintill samtliga svenska noterade företag med förmånsbestämda pensionsplaner medför att vi erhåller en helhetsbild över de aktuariella vinster och förluster som har uppstått i Sverige samt redovisningen av dem. Totalundersökningen innebär att vi kan generalisera och dra slutsatser för samtliga noterade

företag med förmånsbestämda pensionsplaner. Lekvall och Wahlbin (2001) påpekar att många studiers syften, utöver att generalisera, även är att dra slutsatser om omständigheter vid andra tillfällen än undersökningstillfället. Då vi har kunnat identifiera hur företag har valt att redovisa aktuariella vinster och förluster anser vi att uppsatsen ger god möjlighet att förutsäga hur andra företag, försatta i samma valsituation, kommer att välja i framtiden. Uppsatsens kvalitativa del syftar inte till att uppnå generaliserbarhet eftersom antalet undersökningsobjekt är relativt lågt. Vi har dock identifierat vissa tendenser i hur respondenterna hanterar aktuariella antaganden och varför de väljer att redovisa vinster och förluster på ett visst sätt. Tendenserna kan i viss mån användas till att dra slutsatser även om andra företag eftersom de framkomna resultaten är baserade på en undersökning av företag av skilda storlek samt i många fall understöds av aktuarier.

2.6 Validitet

Eriksson och Wiedersheim-Paul (2001) definierar validitet som mätinstrumentets förmåga att mäta det undersökningen avser att mäta. Merriam (1994) förklarar att begreppet delvis handlar om i vilken utsträckning studiens resultat stämmer överens med verkligheten. Att uppsatsens kvantitativa del baseras på företagens årsredovisningar, vilka avspeglar företagets faktiska redovisning, ger goda förutsättningar för validiteten. Även det faktum att vi var insatta i IAS 19 och förstod pensionsnoten har medfört en högre validitet.

Lekvall och Wahlbin (2001) betonar att det nästintill är omöjligt att avgöra om en mätmetod är valid om det inte finns en metod som ger det sanna resultatet. Det finns inga givna metoder som med säkerhet kan bidra till att exempelvis identifiera motiv till hur företag väljer att redovisa aktuariella vinster och förluster. Den kvalitativa delens validitet är således svår att uppskatta men vi har ändå på bästa möjliga sätt försökt att uppnå en så god validitet som möjligt. Det är viktigt att intervjuerna medför att information om de områden vi utreder insamlas för att på så sätt kunna besvara forskningsfrågorna. Det innebär att det är avgörande att rätt frågor ställs. För att uppnå det har vi sett till att vara väl insatta i ämnet innan vi formulerade frågorna. Vi anser att vi var pålästa eftersom vi hade studerat diverse artiklar om pensioner samt redovisningsval och dessutom hade den teoretiska referensramens innehåll färdigt. Vi har även ställt öppna frågor eftersom vi ville att respondenten fritt skulle resonera för att sålunda delge oss sin åsikt. Då vi har intervjuat de personer på företagen och aktuariefirmorna vilka är mest insatta i pensionsredovisning och besitter kunskap om problemområdet anser vi att uppsatsens validitet har förbättrats. Det faktum att samtliga respondenter även blev varse om uppsatsens syfte och forskningsfrågor inför intervjun har medfört att de var medvetna om vad vi ville ha svar på. Vi bedömer att tillvägagångssättet vid utformandet av frågorna och intervjusituationen har förbättrat validiteten.

2.7 Reliabilitet

Reliabilitet innebär, enligt Eriksson och Wiedersheim-Paul (2001), att mätinstrumentet skall ge tillförlitliga och stabila utslag. Mätningen skall således genomföras på ett sätt som medför att samma resultat tillhandahålls även om någon annan vid ett senare tillfälle upprepar undersökningen. Merriam (1994) liksom Trost (2005) påtalar att det är lättare att uppnå hög reliabilitet vid kvantitativa studier än vid kvalitativa. Att en del av vår undersökning är kvantitativ och utgår från sekundärdata, i form av årsredovisningar, påverkar uppsatsens reliabilitet positivt. Reliabiliteten ökar då årsredovisningarna är sammanställda av andra än

uppsatsskrivarna och i annat syfte än för uppsatsens ändamål. Vi har därmed ej kunnat påverka den insamlade informationen, vilket medför att samma resultat skulle erhållas även om någon annan vid ett senare tillfälle undersöker 2004 års redovisning av aktuariella vinster och förluster. Att vi manuellt har fört in uppgifterna i Excel skulle kunna ha påverkat reliabiliteten negativt eftersom en risk finns att fel uppgifter har använts. Vi har dock försökt att reducera den här negativa inverkan genom att kontrollera samtliga uppgifter ytterligare en gång innan de sammanställdes i uppsatsens empiriska avsnitt. Det faktum att vårt urval baseras på en annan uppsats urval, vars riktighet vi ej har haft möjlighet att kontrollera, medför att vi ej med säkerhet kan uttala oss om urvalets reliabilitet. Det finns en risk att urvalet inte inkluderar samtliga svenska noterade företag med förmånsbestämda planer vilket kan ses som en av uppsatsens brister. Nyttan av att kontrollera urvalets riktighet hade dock ej övervägt den kostnad i form av tid som granskningen hade tagit i anspråk.

Den kvalitativa undersökningens reliabilitet har stärkts genom att vi har varit två intervjuare vid samtliga besöksintervjuer, att vi har spelat in majoriteten av intervjuerna samt att en övervägande del av respondenterna har utnyttjat möjligheten att läsa igenom intervjusammanställningen. De tre åtgärderna höjer tillsammans värdet på vår tolkning av respondenternas svar eftersom de reducerar risken för missuppfattningar och feltolkningar. Att vi vid telefonintervjuerna exempelvis varken har varit två respondenter eller spelat in skulle kunna ha försämrat reliabiliteten. Respondenternas kontroll av intervjusammanställningen har då täckt upp för de två reliabilitetssänkande aspekterna.

3. Teoretisk referensram

Uppsatsens teoretiska referensram består av de för forskningsfrågorna relevanta regelverken, begreppen och teorierna vilka tillsammans ger en bild av pensionsredovisning och vad den innebär för företagen. Referensramen är indelad i fem delar: tidigare och nuvarande regler angående pensionsredovisning, aktuariella antaganden, orsaker till aktuariella vinster och förluster, redovisning av aktuariella vinster och förluster samt motiv till redovisningsval. Uppdelningen har gjorts då den är lämplig med avseende på forskningsfrågorna.

3.1 Tidigare och nuvarande regler angående pensionsredovisning

Reglerna kring pensionsredovisning har förändrats väsentligt i Sverige under de senaste åren och det är därför av betydelse att belysa både vad som gällde tidigare och vad som gäller i dagsläget. Beskrivningen av tidigare regler har gjorts för att illustrera den ökade komplexitet IAS 19 innebär för svenska noterade företag. I följande avsnitt sammanställs enbart de områden av regelverken vilka är relevanta för uppsatsens forskningsfrågor.

3.1.1 Tidigare regelverk

Föreningen Auktoriserade Revisorers rekommendation nummer 4 (FAR 4) behandlar redovisning av pensioner i företagets egen regi, det vill säga pensioner vilka ej säkerställs genom tecknande av pensionsförsäkringar. Det innebär att företaget har en förpliktelse att betala ut pensioner i framtiden. Förpliktelsen har ett nuvärde som bestäms för varje anställd beroende på pensionsnivå, ålder och i vilken grad full pension har blivit intjänad. Vid beräkning av nuvärdet bortses från eventuella framtida höjningar av löner och pensioner. Beräkningen utgår således från den löne- och pensionsnivå som gäller på eller närmast före balansdagen. FAR 4 kräver inte, i enlighet med Årsredovisningslagen, att en skuld för pensionsförpliktelsen skall upptas i balansräkningen. Årsredovisningslagen anger vidare att om en skuld inte redovisas i balansräkningen skall den istället redovisas som en ansvarsförbindelse inom linjen. FAR 4 anser dock att det är högst önskvärt att redovisa pensionsförpliktelsen som en skuld. Lagen (1967:531) om trygghandlagen, återger viktiga bestämmelser för posten "Avsatt till pensioner". Den anger att de försäkringstekniska grunder, antaganden, som utgör basen för beräkning av nuvärdet fastställs av Finansinspektionen.

I och med införandet av RR 29 från och med räkenskapsåret 2004 upphörde FAR 4 att gälla för noterade koncerner. RR 29 tillämpades dock endast under ett års tid eftersom IAS 19 istället tillämpas från och med räkenskapsåret 2005. Övergången innebar dock inga direkta förändringar för noterade koncerner då RR 29 i princip är identisk med IAS 19. En av de få skillnaderna utgörs av de krav på tilläggsupplysningar som RR 29 innehåller i enlighet med Årsredovisningslagen. Det nya regelverket för pensionsredovisning gäller enbart på koncernnivå och i RR 32 kan utläsas att FAR 4, Trygghandlagen och föreskrifter från Finansinspektionen fortfarande tillämpas i juridiska personer. Införandet av IAS 19 har dock inneburit vissa förändringar jämfört med FAR 4. Beräkningen av företagets pensionsförpliktelse utgår numera från slutlön istället för aktuell lön. Pensionsförpliktelsen måste vidare redovisas som en skuld i balansräkningen medan det tidigare, enligt FAR 4, enbart var önskvärt

att så gjordes. Ytterligare en stor förändring är att företagen själva måste ta fram de aktuariaella antagandena istället för att använda Finansinspektionens ”färdiga” antaganden.

3.1.2 IAS 19 – Ersättningar till anställda

IAS 19 skall tillämpas vid redovisning av ersättningar till anställda samt vid lämnande av upplysningar rörande ersättningarna. Standaren behandlar fyra olika typer av ersättningar: kortfristig ersättning, ersättning efter avslutad anställning, övrig långfristig ersättning och ersättning vid uppsägning. Då undersökningens syfte är undersöka redovisning av förmånsbestämda pensionsplaner begränsas sammanfattningen av IAS 19 till att enbart inkludera området ersättning efter avslutad anställning och främst förmånsbestämda planer.

Enligt IAS 19 skall en pensionsplan klassificeras antingen som avgiftsbestämd eller förmånsbestämd beroende på dess ekonomiska innebörd. En avgiftsbestämd plan innebär att företaget betalar in fastställda avgifter till en plan eller ett försäkringsbolag och således bär den anställde risken för pensionsutbetalningarnas storlek. När ett företag har betalt in avgiften till den separata juridiska enheten har det inga förpliktelser att betala in ytterligare avgifter i de fall den juridiska enhetens tillgångar är begränsade (Pensioner och Förmåner, 14 december 2004). En förmånsbestämd plan innebär istället att företaget är förpliktigt att betala ut de överenskomna ersättningarna till både nuvarande och tidigare anställda. Företaget bär därmed risken för att det aktuariaella utfallet blir sämre än väntat. Även pensionsplaner vilka omfattar flera arbetsgivare, i Sverige exempelvis Alecta, skall klassificeras som avgiftsbestämda eller förmånsbestämda. Enligt Akutgruppens uttalande nummer 42 (URA 42) skall ITP-planer finansierade genom försäkring i Alecta klassificeras som förmånsbestämda. På grund av att de ej uppfyller samtliga informationskrav för att redovisas som förmånsbestämda skall de dock, enligt ett uttalande från Redovisnings- och revisionskommittéerna den 10 december 2004, redovisas som avgiftsbestämda.

Vid redovisning av förmånsbestämda planer skall aktuariaella metoder användas. Företag skall fastställa hur stora ersättningar som är intjänade under innevarande och tidigare perioder och även göra ett antal bedömningar, så kallade aktuariaella antaganden. För att fastställa nuvärdet av pensionsförpliktelsen samt periodens pensionskostnad diskonteras det här ersättningsbeloppet med hjälp av den så kallade Projected Unit Credit Method. Metoden innebär, enligt Svenberg (2001), att den anställdes totala tjänstetid indelas i tjänstgöringsperioder i form av månader eller år. Varje utförd tjänstgöringsperiod ger upphov till en tillkommande enhet av den totala slutliga pensionsförpliktelsen och varje sådan enhet beräknas separat för att erhålla förpliktelsens värde på balansdagen. Företag skall, enligt IAS 19, vidare fastställa det verkliga värdet på förvaltningstillgångarna, det totala beloppet för aktuariaella vinster och förluster samt storleken på den andel som skall redovisas, den pensionskostnad för tidigare perioder som eventuellt uppstår vid ändrade planer samt de vinster och förluster som förändringarna resulterar i.

3.2 Aktuariaella antaganden

I följande avsnitt ges en översiktlig beskrivning av vad aktuariaella antaganden är samt hur de påverkar redovisningen. Därefter följer en beskrivning av hur fastställandet av antagandena går till med avseende på deras värde. Avsnittet avslutas med vilka svårigheter som i tidigare forskning har visat sig uppstå under arbetets gång samt hur relationen mellan före-

tag och aktuarie ser ut. Vissa delar av avsnittet kompletteras med resultat från empiriska undersökningar.

3.2.1 Beskrivning av aktuariella antaganden

Beresford och Neary (1987) beskriver de aktuariella antaganden vilka används vid pensionsredovisning som av varandra beroende antaganden om framtida ekonomiska händelser. IAS 19 beskriver vidare aktuariella antaganden som företagets bästa bedömning av de faktorer som avgör den slutliga kostnaden för att lämna ersättning efter avslutad anställning och således påverkar pensionsförpliktelsens storlek. Enligt standarden skall de aktuariella antagandena delas in i finansiella respektive demografiska variabler. Svenberg (2003) exemplifierar vad som är finansiella aktuariella antaganden: diskonteringsränta, framtida lönenivåer och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Författaren ger även exempel på demografiska antaganden: antaganden om livslängd, personalomsättning, omfattningen av arbetsförmåga och förtidspensionering. Engshagen (2002) uppger att de aktuariella antagandena skall omprövas kontinuerligt. Enligt IAS 19 skall de finansiella aktuariella antagandena utgå från marknadens förväntningar på balansdagen med avseende på den tidsperiod under vilken förpliktelsen skall regleras. Det finns dock inga angivelser i IAS 19 om hur ofta de demografiska aktuariella antagandena skall omprövas.

Enligt IAS 19 skall aktuariella antaganden vara neutrala, vilket innebär att de varken skall vara oförsiktiga eller överdrivet försiktiga. Standarden anger vidare att antagandena dessutom skall vara ömsesidigt förenliga. De skall således avspegla de ekonomiska samband som återfinns mellan faktorer såsom inflation, diskonteringsränta, löneökningstakt och avkastning på förvaltningstillgångar. Det innebär att antaganden vilka beror på en viss inflation, exempelvis löneökningar och räntenivåer, måste utgå från en och samma inflationstakt.

De aktuariella antagandena har avsevärd inverkan på den årliga pensionskostnaden och pensionsförpliktelsens storlek. Newell et al (2002) beskriver den påverkan diskonteringsränta, löneutveckling och avkastning på förvaltningstillgångar har på pensionsredovisningen. Enligt författarna är diskonteringsräntan ett särskilt väsentligt antagande eftersom en högre kalkylerad ränta innebär en lägre pensionsskuld och vice versa. Incitament kan därmed finnas hos företag att använda en högre ränta för att reducera skuldens storlek. Även resultaträkningen påverkas av valet av diskonteringsränta då en högre sådan innebär en lägre kostnad för tjänstgöring under innevarande period och en sänkt årlig pensionskostnad. En högre diskonteringsränta har dock även en negativ effekt på resultaträkningen och den årliga pensionskostnaden eftersom det är en av de komponenter som, enligt IAS 19, ingår i pensionskostnaden. Pensionsskulden ökar som en följd av den ränta vilken måste erläggas för skulden. Newell et al (2002) menar således att valet av diskonteringsränta blir en trade-off mellan lägre skuld i balansräkningen eller högre räntekostnad i resultaträkningen. Enligt författarna innebär vidare en låg löneutvecklingstakt en lägre pensionsförpliktelse och även en lägre kostnad för tjänstgöring under innevarande år. Författarna beskriver även att en hög förväntad avkastning på förvaltningstillgångar medför en lägre pensionskostnad i resultaträkningen. Det är fallet eftersom den förväntade avkastningen är en av de komponenter som, enligt IAS 19, skall reducera pensionskostnaden. Användandet av en hög diskonteringsränta och således en högre pensionskostnad kan därmed motverkas genom användandet av en högre förväntad avkastning.

3.2.2 Faktorer att beakta när aktuariella antaganden fastställs

De aktuariella antagandena spelar, enligt Godwin (1999), en kritisk roll i kalkyleringen av pensionsförpliktelser och pensionskostnader och fastställandet av dem är således en viktig process. Tidigare forskning, bland annat gjord av Beresford och Neary (1986) samt Godwin (1999), tyder på att diskonteringsränta, löneutveckling samt förväntad avkastning på förvaltningstillgångar utgör de tre viktigaste antagandena. Vi har därför valt att fokusera på de tre antagandena i redogörelsen nedan.

Diskonteringsräntan används dels till att diskontera pensionsförpliktelsen till nuvärde och dels till att beräkna den räntekostnad pensionsförpliktelsen medför. IAS 19 påtalar att antagandet skall fastställas med hänsyn till den marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer på balansdagen. Lumsden (2005) menar dock att det inte finns någon marknad för företagsobligationer i Sverige och därmed gäller, enligt IAS 19, att uppskattningen skall göras utifrån den marknadsmässiga avkastningen på statsobligationer på balansdagen. I Sverige finns dock inga statsobligationer med längre löptid än 17 år⁵ vilket, enligt IAS 19, innebär att pensionsförpliktelser med längre förfallotid måste beräknas genom extrapolering av aktuella marknadsräntor längst avkastningskurvan. Enligt Lumsden (2005) kan diskonteringsräntan variera mellan olika företag. Det som kan förklara skillnaderna är det faktum att obligationernas valuta och löptid, enligt IAS 19, måste överensstämma med pensionsförpliktelseernas valuta och förväntade löptid. Den inverkan pensionsförpliktelseers förväntade löptid har på diskonteringsräntan tydliggörs av Beresford och Neary (1986). Författarna påtalar att diskonteringsräntan för en pensionsplan avseende främst äldre anställda bör skilja sig avsevärt från räntan för en pensionsplan avseende en ung arbetsstyrka. Det beror på att en pensionsplan för äldre människor har en betydligt kortare utbetalningsperiod, det vill säga löptid, än en pensionsplan för yngre människor. Ytterligare en orsak till skillnader i diskonteringsränta är, enligt Lumsden (2005), att den skall bero på i vilket land pensionen utbetalas. Räntan på företags- och statsobligationer med samma löptid kan skilja sig åt mellan länder.

Löneutvecklingen måste, enligt Lumsden (2005), prognostiseras eftersom pensioner vid tillämpandet av IAS 19 skall utgå från de anställdas slutlön vid pensionstillfället. Av IAS 19 framgår att uppskattningen skall göras genom att hänsyn tas till faktorer såsom inflation, tjänstetid, befordran samt efterfrågan och utbud på arbetsmarknaden. Eklund (2004) beskriver att löneutvecklingen på lång sikt bestäms av produktivitetsökningen och på kort sikt av mer variabla faktorer såsom vinstläge och balansen i utrikeshandeln. Löneutvecklingen beror dessutom, enligt författaren, på arbetsmarknadsläget: stor efterfrågan på arbetskraft och därmed full sysselsättning pressar vanligtvis lönenivåerna uppåt. Björn Nilsson⁶, aktuarie på Hewitt/Löneanalyser, uttalar att det är många som ifrågasätter att ett aktuariellt antagande angående löneutveckling måste göras. Ett liknande resonemang återfinns i Basis for Conclusions där det framgår att vissa anser att icke fastställda löneökningar ej bör påverka mätningen av pensionsskulden eftersom de grundas i alltför subjektiva bedömningar. IASB anser dock att det är missledande att anta en stabil lönenivå om en förändring förväntas och menar vidare att ett antagande om framtida löneutveckling ger så relevant information som möjligt om framtida pensionsutflöden (Basis for Conclusions).

⁵ Nominella statsobligationer: 2-17 år (Källa: Riksgäldskontorets hemsida, 2005-11-23).

⁶ Refererad till i Pensioner och Förmåner den 14 december 2004.

Det aktuariella antagandet förväntad avkastning på förvaltningstillgångar skall, enligt IAS 19, baseras på marknadens förväntningar i början av perioden angående vilken avkastning förvaltningstillgångarna kommer att generera under den motsvarande förpliktens löptid. Skillnader i antagandet mellan företag kan, enligt Newell et al (2002), bero på hur riskbenägenheten gällande portföljen av förvaltningstillgångar ser ut. Brealey et al (2004) uppger att förväntad avkastning består av summan av riskfri ränta och en riskpremie, vilket innebär att ju högre risk investeringen har desto högre blir den förväntade avkastningen. En pensionsplan vars förvaltningstillgångar består av aktier har således en högre förväntad avkastning än en vars förvaltningstillgångar består av obligationer.

3.2.3 Svårigheter vid fastställandet

Vid värdering av framtida pensionsutbetalningar finns det, enligt Nilsson (2005), en mängd osäkerheter vilka måste hanteras. De består bland annat av att det ej är garanterat att pensionsutbetalning verkligen kommer att ske, på grund av att den anställde kan ha avlidit dessförinnan, samt att det är oklart hur länge pensionsutbetalningarna kommer att pågå. Angående hanteringen av den osäkerhet vilken handlar om människors livslängd uppstår, enligt författaren, sällan diskussioner. Det beror på att det finns väl fungerande och vedertagna matematiska modeller vilka bygger på statistik och prognoser. Det finns dock andra mer komplexa aktuariella antaganden och vissa av dem beskrivs och problematiseras nedan.

Ezra (1988) betonar, i samband med införandet av Statement of Financial Accounting Standard 87 (SFAS 87) i USA år 1987, svårigheter vid uppskattningen av aktuariella antaganden. Författaren menar att de antaganden vilka görs för att värdera pensionsskuldens ekonomiska värde skall reflektera kapitalmarknadens nuvarande förhållanden. Ezra (1988) anser att det är svårt att uppskatta de demografiska antagandena då marknaden ej bidrar med information till vad exempelvis förtidspensioneringen kommer att uppgå till. Författaren anser även att det kan vara svårt att uppskatta finansiella antagandena på basis av marknadsuppgifter. Ezra (1988) menar att det bland annat är svårt att avgöra nivån på den framtida inflationen. Avkastningen på traditionella obligationer består av tre komponenter: real avkastning, marknadens förväntningar om framtida inflation samt en riskpremie för att förväntad framtida inflation eventuellt är felaktig. Det är, enligt författaren, omöjligt att särskilja de två sistnämnda komponenterna från varandra och således är det svårt att uppskatta vad marknaden förväntar att den framtida inflationen kommer att bli. Även löneutvecklingen är, enligt Ezra (1988), svår att uppskatta och kommer att fortsätta att vara det tills dess att kapitalmarknaden påbörjar handel med lönetermener. Det är dock något författaren anser säkerligen aldrig kommer att ske.

Ezra (1988) har närmare undersökt problematiken vid framtagandet av diskonteringsränta. Kapitalmarknaden kan, enligt författaren, i viss mån bidra till att ge ledtrådar till investerarnas förväntningar om framtiden och därmed till det finansiella antagandet diskonteringsränta. Räntan på en obligation ger exempelvis en tydlig indikation på vilken ränta marknaden använder för att diskontera framtida kassaflöden och den kan således användas för att uppskatta pensionsförpliktens nuvärde. Begränsningen är dock, enligt Ezra (1988), att

obligationer sällan har längre löptid än 20 år⁷ och att pensionsplaner ofta har en längre löptid än så. Om pensionsplanen består av i huvudsak pensionärer infaller troligtvis den större delen av utbetalningarna inom 20 år och en 20-årig obligations marknadsmässiga avkastning är en bra uppskattning på diskonteringsräntan. Författaren menar dock att det vid pensionsplaner som inkluderar unga och arbetsaktiva kan vara komplext att avgöra vad som sker med räntan under tidshorisonten bortom 20 år.

En kandidatuppsats, framlagd av Brodendal och Sjöberg vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet under höstterminen 2003, behandlar de problem fyrtalet svenska företag stötte på vid implementeringen av RR 29. Brodendal och Sjöberg (2003) menar att problematiken vid införandet av den nya rekommendationen för flertalet av studiens respondenter bestod i att uppskatta de aktuariella antagandena. I undersökningen framkommer att orsaken till svårigheterna är den stora osäkerhet vilken är förenad med att försöka förutspå framtiden. Författarna exemplifierar i uppsatsens slutsats två aktuariella antaganden som var viktiga och problematiska för företagen: förväntad avkastning på förvaltningstillgångar och framtida löneökningar.

En uppsats av Larsson et al (2005), framlagd vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, syftar till att undersöka vilka effekter införandet av RR 29 har fått på företags redovisning av pensionskostnad och pensionsskuld. Studien visar även på en del problem relaterade till främst framtagandet av diskonteringsräntan. Svårigheten ligger, enligt en i studien intervjuad aktuarie, i att finna rätt obligationsränta att basera antagandet på. Företag måste bland annat ta ställning till hur pensionsförpliktelsens genomsnittliga löptid skall beräknas. Ytterligare ett problem, vilket även Ezra (1988) betonar starkt, är att det ofta inte finns obligationer vars löptider överensstämmer med förpliktelsens. En av de intervjuade aktuarierna i studien av Larsson et al (2005) påtalar dessutom att företag, när de aktuariella antagandena skall bestämmas, vanligtvis kontrollerar vilka värden andra företag har valt eftersom ingen vill utmärka sig alltför mycket.

3.2.4 Relationen mellan företag och aktuarie

Janzon (2003)⁸ menar att företag, i och med IAS 19, tvingas ta ansvar för att fastställa pensionsskulden. Även Svenberg (2001) trycker på att det rapporterade företaget själv skall ta fram aktuariella antaganden baserade på dess egna förhållanden inom ramen för de krav regelverket ställer. IASB:s krav på att företagen skall involvera sig i uppskattningen av de antagandena kan tydliggöras med följande beskrivning i IAS 19: *aktuariella antaganden är företagets bästa bedömning av de faktorer som avgör den slutliga kostnaden för att lämna ersättning efter avslutad anställning*. Det är dock, enligt standarden, önskvärt att företag anlitar en aktuarie vid värderingen av väsentliga pensionsförpliktelser.

Janzon (2003) rekommenderar företag med förmånsbestämda pensionsplaner att inhandla aktuariella tjänster i och med införandet av IAS 19. Aktuarierna kan därmed sägas ha blivit allt viktigare vid redovisning av pensioner. Liebtag (1986) förutspådde däremot, inför införandet av SFAS 87 i USA på 1980-talet, att aktuariernas roll vid pensionsredovisning skulle komma att tonas ned. Författaren grundar sin misstanke på att det nya regelverket i USA

⁷ 20 års löptid är i artikeln ett exempel från den kanadensiska obligationsmarknaden.

⁸ Refererad till i Finforum 2003, Balans, nr 12, 2003.

innehåller färre valmöjligheter och följaktligen blir enklare att hantera för företagen själva. Liebtag (1986) påpekar dock vidare att aktuarierna kommer att överleva införandet av SFAS 87 men att deras funktion kommer att övergå till att istället bistå med konsulttjänster åt företagen. Fogarty och Grant (1995) visar att Liebtag (1986) hade rätt i sitt påstående då aktuarierna i mitten av 1990-talet hade blivit mer diversifierade och över 30 procent av aktuarierna tillhandahöll konsulttjänster.

I en undersökning, gjord av Brodendal och Sjögren (2003) vid det frivilliga införandet av RR 29 under räkenskapsåret 2003, framgår att tre av studiens fyra respondenter anlitar aktuarier vid beräkandet av pensionsskulden.

3.3 Orsaker till aktuariella vinster och förluster

Enligt IAS 19 uppstår aktuariella vinster och förluster till följd av erfarenhetsbaserade justeringar, skillnader mellan aktuariella antagandens förväntningar och utfall, och effekterna av ändrade aktuariella antaganden. Vinsterna och förlusterna kan härledas till förändringar i nuvärdet av en förmånsbestämd förpliktelse eller det verkliga värdet på förvaltningstillgångar. I standarden anges vidare även exempel på bakomliggande orsaker. Några av dem är oväntat höga eller låga tal för personalomsättning, livslängd eller löneökning och effekter av deras förändringar, effekter av ändrad diskonteringsränta samt skillnader mellan den faktiska⁹ och förväntade avkastningen på förvaltningstillgångarna.

Beresford och Neary (1986) menar att ytterst små förändringar av de aktuariella antagandena kan påverka beräkningarna av pensionsförpliktelsen i mycket stor skala. Författarna redogör vidare för att endast en procents förändring av ett antagande kan ha dramatiska förändringar på pensionskostnaden. En procents ökning av löneutvecklingen ger en högre pensionskostnad på 33 procent och motsvarande ökning av diskonteringsräntan ger en reduktion av pensionskostnaden på 20 procent. Nilsson (2005) påtalar dessutom att små variationer i diskonteringsräntan, på grund av det långa tidsperspektivet vid pensionsredovisning, orsakar stora variationer i pensionsförpliktelsens storlek. Även Godwin (1999) och Liebtag (1986) påtalar de stora effekter på pensionskostnad och pensionsförpliktelse vilka blir resultatet av små förändringar i antagandena. Det blir därför viktigt att företagen har en strikt policy vid beslut om aktuariella antaganden (Pensioner och Förmåner, 14 december 2004). Beresford och Neary (1986) menar dessutom att en del företag, på grund av de stora effekterna, har låtit aktuarier genomföra känslighetsanalyser som en del av implementeringsprocessen.

3.4 Redovisning av aktuariella vinster och förluster

Förekomsten av aktuariella vinster och förluster kan, enligt Perrin (2005), redovisas på tre olika sätt: omedelbar redovisning, tillämpning av korridorregler eller direkt mot eget kapital. Den metod som väljs skall, enligt IAS 19, tillämpas konsekvent från period till period. Mycket diskussioner har förts, både inom IASB och bland externa parter, angående de olika

⁹ Den faktiska avkastningen består, enligt Newell (2002), av bland annat utdelning, ränteintäkter och tillgångarnas värdestegring.

valmöjligheterna och det finns väldigt skilda åsikter om de tre alternativens lämplighet och innebörd för redovisningen.

3.4.1 Omedelbar redovisning

Företag kan välja att redovisa en aktuariell vinst alternativt förlust direkt i balansräkningen som en reducering eller ökning av pensionsförpliktelsen och som en intäkt eller kostnad i resultaträkningen i den period den uppstår. En stor motsättning till redovisningsalternativet, vilken går att utläsa i Basis for Conclusions, är att det orsakar oacceptabel volatilitet. Det finns dock, enligt Perrin (2005), konceptuella argument vilka förespråkar direkt redovisning och även IASB ser metoden som attraktiv. I Basis for Conclusions framgår att IASB inte givetvis anser att direkt redovisning i resultaträkningen är det bästa alternativet men att det däremot ger mer transparent information än korridorreglerna. Förespråkarna av redovisningsmetoden menar vidare att den pålitligt visar företagets finansiella ställning och resultat eftersom samtliga ekonomiska händelser och variationer i variabler under perioden tillkännages (Basis for Conclusions). Vissa motsätter sig dock argumentet och anser att balans- och resultaträkningen inte blir rättvisande i praktiken eftersom de aktuariella vinsterna och förlusterna möjligen enbart reflekterar oförmågan att korrekt förutsäga framtida händelser och förhållanden (Basis for Conclusions).

3.4.2 Korridorreglerna

En valmöjlighet i IAS 19 är att tillämpa de så kallade korridorreglerna vilket, enligt McGeachin (2004), innebär att aktuariella vinster och förluster skall redovisas men inte nödvändigtvis i den period de uppstår. Vid tillämpning av redovisningsalternativet redovisar företaget, enligt reglerna i IAS 19, i resultaträkningen enbart den andel av vinsterna alternativt förlusterna som överstiger det högre värdet av tio procent av nuvärdet av den förmånsbestämda förpliktelsen eller tio procent av det verkliga värdet på förvaltningstillgångarna. Överskottet fördelas och påverkar resultaträkningen över den förväntade genomsnittliga återstående tjänstgöringstiden för de anställda som omfattas av planen. IAS 19 tillåter således att en aktuariell vinst eller förlust inte påverkar resultaträkningen och därmed inte heller balansräkningen. Det kan, enligt Lumsden (2005), innebära att den skuld som redovisas i balansräkningen skiljer sig från förpliktelsens nuvärde. McGeachin (2005) såväl som Perrin (2005) menar att det är vanligast förekommande att företag tillämpar korridorreglerna eftersom pensionskostnaden då blir mindre fluktuerande. Se bilaga 2 för korridorreglernas inverkan på resultat- och balansräkning.

Korridorreglernas fördel är, enligt Janzon (2003)¹⁰ och Lumsden (2005), främst att stora svängningar i resultatet undviks. I Basis for Conclusions kan utläsas att förespråkarna av korridorreglerna menar att erfarenheter har visat att om de aktuariella vinsterna och förlusterna är små är risken stor att de enbart beror på felprognostiseringar. Pensionsförpliktelsens värde har då ej förändrats och dess storlek i balansräkningen skall förbli opåverkad. Ytterligare ett argument är att mindre aktuariella vinster och förluster tar ut varandra på lång sikt (Basis for Conclusions). Det finns dock, enligt Rundfelt (2004), en mängd motsättningar till den vanligaste av de tre redovisningsalternativen. Janzon (2003) menar att målet med att undvika volatilitet i resultatet har resulterat i att balansräkningen numera

¹⁰ Refererad till i Finforum 2003, Balans, nr 12, 2003.

saknar relevans. Författaren får medhåll av Wallén (2003)¹¹ som menar att de som vill förstå pensionsredovisningen i dagsläget måste titta noggrant i notapparaten. Även McGeachin (1999) instämmer och anser att siffrorna, särskilt i balansräkningen, inte har någon ekonomisk betydelse och nästintill är direkt missvisande. Författaren, liksom Rundfelt (2004), menar att det ej är ovanligt att balansräkningen uppvisar en tillgång trots att förpliktelsens nuvärde egentligen uppgår till en skuld. Ytterligare kritik mot korridorreglerna kan utläsas i Basis for Conclusions där vissa motståndare betonar det faktum att redovisningen blir konstlad, komplex och svårbegriplig.

3.4.3 Redovisning direkt mot eget kapital

McGeachin (2005) menar att IASB har för avsikt att göra en djupgående undersökning angående pensionsredovisning och dess fundamentala aspekter av mätning och redovisning. I avvaktan på undersökningen har IAS 19 kompletterats med ytterligare ett redovisningsalternativ gällande aktuariella vinster och förluster¹². Den 16 december 2004, med tillämpning från och med den 1 januari 2006, tillkom att företag omedelbart kan redovisa de aktuariella vinsterna och förlusterna i sammanställningen av förändringar i eget kapital (Perrin, 2005; FAR INFO, nr 1, 2005). Valmöjligheten liknar, enligt både Perrin (2005) och McGeachin (2005), den redovisning av vinster och förluster som återfinns i den engelska standarden Financial Reporting Standard 17 (FRS 17). Den har även inneburit fler upplysningskrav i likhet med de amerikanska reglerna om pensionsredovisning. McGeachin (2004) menar att IASB, genom den nya valmöjligheten, vill tillåta direkt redovisning av aktuariella vinster och förluster utan att orsaka stor volatilitet i resultaträkningen. Till skillnad från korridorreglerna redovisas inte heller vinsterna och förlusterna i resultaträkningen vid ett senare tillfälle. Det som syns i resultaträkningen vid tillämpning av redovisning direkt via eget kapital är således, enligt McGeachin (2005), den bästa uppskattningen av periodens pensionskostnad¹³. Författaren menar vidare att balansräkningen uppvisar en mer rättvisande förpliktelse på balansdagen¹⁴.

Kritiker till tillägget i IAS 19 anser bland annat att ytterligare valmöjligheter i standarden inte är önskvärt och enbart bidrar till en minskad jämförbarhet (Basis for Conclusions). Det finns dock betydligt fler argument som talar för det nya redovisningsalternativet. Först och främst blir det enklare att redovisa och leder till högre transparens jämfört med tillämpning av korridorreglerna (FAR INFO, nr 1, 2005). McGeachin (1999) påtalar att en annan fördel är att stora fluktuationer som uppstår på grund av marknadsförändringar, och således har ytterst lite att göra med pensionskostnaden, redovisas separat från resultaträkningen. Resultaträkningen blir mer stabil om förändringarna tas direkt mot eget kapital. I Basis for Conclusions framgår att även IASB anser att direkt redovisning i resultaträkningen ger alltför stor volatilitet. De är dock ej kritiska till volatiliteten i balansräkningen. Det nya redovisningsalternativet innebär därmed att nackdelarna med direkt redovisning elimineras medan fördelarna, bland annat att balansräkningen visar periodens ekonomiska händelser, erhålls.

¹¹ Refererad till i Finforum 2003, Balans, nr 12, 2003.

¹² Redovisningsalternativet var dock ej tillämpligt för den period vår studie avser, det vill säga under år 2004.

¹³ Resultaträkningen påverkas inte av aktuariella vinster och förluster vilka har att göra med tidigare perioder.

¹⁴ Balansräkningen visar förpliktelsens nuvärde och förvaltningstillgångarnas verkliga värde utan att bli missvisande på grund av oredovisade aktuariella vinster och förluster.

3.5 Motiv till redovisningsval

Beresford och Neary (1986) betonar att pensionsredovisning i enlighet med SFAS 87, och även IAS 19, kräver mycket bedömningar. Det medför i sin tur att en stor mängd redovisningsval måste göras. Ett aktuellt val, relaterat till IAS 19, är hur företag väljer att redovisa de aktuariella vinsterna och förlusterna. Ett annat val är valet av värde på de aktuariella antaganden som används i redovisningen. Följande avsnitt avser att beskriva motiv till gjorda redovisningsval och är indelat i tre delar: institutionell teori, legitimitetsteori samt earnings management och income smoothing.

3.5.1 Institutionell teori

Många organisationsteorier syftar till att förklara varför individuella organisationers strukturer och beteenden skiljer sig åt. DiMaggio och Powell (1983) försöker istället att, med den institutionella teorin, förklara varför det finns många likheter mellan organisationer. Enligt författarna skapar organisatoriska fält en kontext där organisationers rationella handlande ofta uppnår homogenitet. Ett organisatoriskt fält är en grupp organisationer som utgör en erkänd institution och därmed har liknande strukturer, leverantörer och konsumenter samt åtnyter samma regelverk. DiMaggio och Powell (1983) menar att organisatoriska fält inledningsvis har varierande form och angreppssätt för att sedan, när de väl är etablerade, starkt framdriva homogenitet. De här krafterna, institutionalisering, gör att organisationer som till en början är heterogena så småningom blir mer lika övriga organisationer inom fältet.

Det begrepp som bäst beskriver homogeniseringsprocessen är, enligt DiMaggio och Powell (1983), isomorfism. Hawley (1968)¹⁵ förklarar isomorfism som en påtvingande process där en individ tvingas efterlikna andra individer, vilka agerar i en liknande omvärld och under likartade villkor. DiMaggio och Powell (1983) identifierar tre olika former av isomorfismer varmed institutionalisering och spridning av nya normer och beteenden sker.

Påtvingande isomorfism avser de formella och informella krav organisationer utsätts för. Organisationers handlande begränsas av formella lagar och sanktioner, vilket medför att reglerarna intvingar ett förutbestämt beteende och skapar ett specifikt handlingsmönster inom det organisatoriska fältet. DiMaggio och Powell (1983) menar därmed att statens legala och tekniska krav bidrar till att organisationer formas till homogena strukturer. Organisationer kan även, främst i de fall ett beroendeförhållande föreligger, utsättas för informella påtryckningar. Ett moderbolag kan exempelvis påtvinga ett beteende hos ett dotterbolag för att enhetliga principer för redovisning skall användas inom hela koncernen.

Härmande isomorfism innebär att homogenisering frambringas på grund av osäkerhet i omgivningen. Om en organisation är osäker på vad som är lämpligt beteende i ett visst hänseende ser den vanligtvis till mer framgångsrika och legitima organisationer som förebilder för att på så sätt finna vägledning till dess agerande. I situationer där osäkerheten och ambivalensen är stor finns det dessutom uppenbara ekonomiska fördelar med att efterlikna andra organisationer. Genom att imitera kan lösningar och ett lämpligt beteende identifieras till

¹⁵ Refererad till i DiMaggio och Powell (1983).

låg kostnad eftersom andra organisationer redan har bemött och klarlagt liknande problem. (DiMaggio och Powell, 1983)

Normativ isomorfism har huvudsakligen sitt ursprung i professionalisering, det vill säga en yrkeskårs kamp med att definiera arbetets metoder och villkor och på så sätt uppnå legitimitet och självbestämmande. Professioners motsvarigheter i olika organisationer är ofta väldigt lika varandra, vilket beror dels på en liknande utbildning och kognitiv bas samt dels på uppkomsten av olika nätverk. Individerna inom en profession präglas således av de normer yrkesrollen förmedlar. Att individerna även har genomgått liknande filtreringsprocesser för att uppnå den position de har idag medför att exempelvis individer med ledande positioner är nästintill omöjliga att särskilja från varandra. (DiMaggio och Powell, 1983)

DiMaggio och Powell (1983) betonar att institutionaliseringsprocessen kan förväntas förlöpa trots uteblivna bevis på att det anammade beteendet ger upphov till ökad intern effektivitet i organisationerna. Om förbättrad effektivitet trots det uppnås beror det vanligtvis på att organisationer belönas för sin likhet med övriga organisationer inom det organisatoriska fältet. Likheten underlättar för dem att interagera och samarbeta med varandra eftersom den resulterar i att de blir välrenommerade, respekterade samt uppnår legitimitet.

3.5.2 Legitimitetsteori

Legitimitetsteorin har stark anknytning till den institutionella teorin och DiMaggios och Powells isomorfismer. Teorin antyder, enligt Brown och Deegan (1998), att organisationer fortlöpande strävar efter att agera inom de gränser och värderingar vilka föreligger i samhället. Ljungdahl (1999) menar att det ur ett företagsledningsperspektiv är viktigt att bedöma de krav olika intressentgrupper ställer på företaget, samt hur grupperna kan tänkas reagera, för att kunna agera på ett lämpligt sätt. Syftet är på så vis att försäkra sig om fortsatta resursbidrag från viktiga intressenter, vilket i det här fallet kan vara en immateriell resurs i form av legitimitet.

Ljungdahl (1999) anser att legitimitet är en nödvändig resurs för företaget och förklarar vidare att legitimitet är ett värdeomdöme vilket är nära anknutet till normer och värderingar. Legitimitet innebär därmed, i vid mening, en överensstämmelse mellan företagets och samhällets värderingar. Ljungdahl (1999) definierar även legitimitet snävare genom att uttrycka att legitimitet är en överensstämmelse mellan företaget och dess betydelsefulla intressenters värderingssystem. Författarens synsätt indikerar att legitimitet är en faktor som bedöms av en extern part. Den som tilldelar legitimitet accepterar den legitimerades handlingar.

Enligt Ljungdahl (1999) kan legitimitet ses utifrån två olika perspektiv. Det första perspektivet bygger på att det är enklare att konstatera illegitimitet än att bekräfta en handlingens legitimitet. Författaren särskiljer därmed legitimitet från legitimeringsprocessen, vilken innebär att legitimerande handlingar genomförs för att rättfärdiga ett visst agerande. Avsaknad av legitimitet framkallar legitimerande handlingar för att återigen erhålla legitimitet. Handlingarna är av kommunikativ karaktär då företag använder verbala förklaringar för att motivera inträffade händelser. Det andra perspektivet, ett institutionellt perspektiv, ser på legitimitet som mer eller mindre liktydigt med institutionaliseringsprocessen. Organisationer tar, enligt Ljungdahl (1999), efter allmänt accepterade handlingar eftersom agerande i en-

lighet med rådande rationalitetsnormer kan få organisationer att framstå som legitima. Författaren menar att det kan innebära att företag, i sin strävan efter att uppnå legitimitet, antar institutionaliserade beteenden oavsett om de främjar eller stävjar effektivisering. Det är just den här processen, att företag inom organisatoriska fält tenderar att likna varandra i struktur och processer, som DiMaggio och Powell (1983) benämner isomorfism.

En överlappning kan sägas föreligga mellan legitimitetsteorin och den institutionella teorin eftersom legitimitetsteorins andra perspektiv nästintill utgör en del av den institutionella teorin. Törnqvist et al (2000) uttalar att organisationer, enligt institutionell teori, handlar och väljer för att uppnå legitimitet. Det val alla gör och det beteende alla tillämpar till följd av isomorfismerna blir det som anses vara legitimt. Genom att göra likt andra, det vill säga anamma ett konformistiskt beteende, signalerar en organisation sin legitimitet till omgivningen.

3.5.3 Earnings management och income smoothing

Ledningen har, enligt Scott (1997), ett stort intresse av vilka redovisningsmetoder företaget använder eftersom företag i hög grad påverkas av de resultat de redovisar. Healy och Wahlen (1999) menar att risken för earnings management är stor då företagsledare använder en stor mängd bedömningar i redovisningen. Begreppet innebär, enligt Scott (1997), att ett företag som står inför ett val mellan olika redovisningsprinciper väljer det alternativ som maximerar nyttan och/eller företagets marknadsvärde. Scott (1997) menar således att earnings management handlar om företagsledares tillvaratagande av varje möjlighet att maximera den egna nyttan och även den kompensation som utgår. Det kan dock även, enligt författaren, handla om viljan att producera beslutsunderlag som bidrar till att gynnsamma avtal, såväl bonuskontrakt som låneavtal, upprättas. Earnings management kan vidare även innebära att företagsledare vill påverka aktiens marknadsvärde genom att exempelvis skapa en föreställning av jämna och/eller växande resultat över tiden. Trueman och Titman (1988) menar att företag har incitament till att jämna ut sitt resultat då den allmänna uppfattningen är att investerare är villiga att betala ett högre pris för en aktie i ett företag med jämna resultat. Ashari et al (1994) menar vidare att ett stabilt resultat kan öka investerarnas förtroende för företaget och dess aktie eftersom stabila resultat möjliggör en stabil utdelningspolicy.

Scott (1997) anser att income smoothing är ett av de mest intressanta inslagen i earnings management. Enligt Trueman och Titman (1988) innebär income smoothing att åtgärder vidtas för att mildra fluktuationer i ett företags resultat. Scott (1997) påtalar att studier har visat att företagsledare har incitament till att bibehålla resultatet inom, för bonusprogrammen, uppsatta golv och tak. Om de ej lyckas upprätthålla ett resultat inom gränserna riskerar de att bli utan bonus. Ytterligare en anledning till income smoothing kan, enligt Scott (1997), vara att företagsledare ibland avstår från att ta risker och föredrar ett jämnt resultat för att uppnå ett någorlunda oföränderligt bonusflöde. Företag kan även ha incitament till income smoothing ur ett belåningsperspektiv eftersom jämna resultat reducerar risken att bryta mot olika låneavtal genom att bibehålla en relativt jämn skuldsättningsgrad. Sett ur ett externt rapporteringssyfte kan, enligt Scott (1997), en förklaring till income smoothing även vara viljan att minska kapitalkostnaden.

3.6 Koppling mellan teoretisk referensram och forskningsfrågor

Den teoretiska referensramens första del, tidigare och nuvarande regelverk, syftar till att ge övergripande förståelse för uppsatsens forskningsområde. Jämförelsen mellan tidigare och nuvarande pensionsredovisning skapar dessutom en bild av den komplexitet IAS 19 innebär. Komplexiteten är grunden till den diskussion kring pensionsredovisning vilken har givit upphov till uppsatsens tre forskningsfrågor. Syftet med referensramens andra del, aktuariella antaganden, är att beskriva olika aktuariella antaganden, fastställandet av dem samt att skapa förståelse för därtill relaterade svårigheter. Delen ligger till grund för att besvara uppsatsens första forskningsfråga:

Hur fastställs de aktuariella antagandena? Uppkommer några problem vid fastställandet och i sådana fall vilka? Hur ser relationen mellan företag och aktuarie ut?

Referensramens tredje del behandlar orsaker till aktuariella vinster och förluster och underlättar, genom att förklara uppkomsten av differenserna, besvarandet av uppsatsens andra forskningsfråga:

Har aktuariella vinster alternativt förluster uppstått i svenska noterade företag och varför har de uppkommit?

Teoriavsnittets fjärde del främjar förståelsen för hur aktuariella vinster och förluster har redovisats genom att beskriva de redovisningsalternativ standarden tillåter. Delen har inkluderats med avseende på tredje forskningsfrågan:

Hur har svenska noterade företag valt att redovisa de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna och vilka motiv anges till det gjorda valet?

Den teoretiska referensramens femte del, motiv till redovisningsval, avser att skapa insikt i det ökade antalet val IAS 19 ger upphov till. Det är väsentligt för att möjliggöra besvarandet av delar av första och tredje forskningsfrågan. Teorierna bidrar till att förklara fastställandet av antagandenas värden samt motiven till hur aktuariella vinster och förluster redovisas.

4. Empiri

I följande kapitel redogörs för det empiriska material som har samlats in under studiens gång. Materialet utgörs av både kvantitativa och kvalitativa inslag och kommer, tillsammans med den teoretiska referensramen, att användas som underlag till analysen i nästkommande kapitel. Avsnittet indelas i tre delar vilka i stort sett motsvarar de tre forskningsfrågorna. Det kvalitativa materialet utgörs av en kombination av företagens och aktuariernas svar eftersom de i många fall är komplement till varandra.

4.1 Aktuariella antaganden

I följande avsnitt redogörs för respondenternas svar på de frågor som huvudsakligen berör studiens första forskningsfråga. Avsnittet har vidare delats in i tre delar motsvarande forskningsfrågans tre områden: fastställandet av aktuariella antaganden, svårigheter med arbetet samt relationen mellan företag och aktuarie.

4.1.1 Faktorer att beakta när aktuariella antaganden fastställs

Av studiens sex exempelföretag tar de två största företagsrespondenterna själva fram sina aktuariella antaganden medan övriga fyra respondenter tar hjälp av aktuarier. Två respondenter är inte alls engagerade i arbetet och resterande två uppskattar antagandena genom diskussion med aktuarier. (Se avsnitt 4.1.3 för mer information.)

Det tillvägagångssätt de två största respondenterna, sett till antal förmånsbestämda planer, har använt för att fastställa diskonteringsräntan bygger på den metod aktuarierna rekommenderar företagen. Utgångspunkten är företagets genomsnittliga återstående löptid på pensionsförpliktelsen, vilken respondenterna får från aktuarier. Förpliktelsens löptid matchas därefter med en statsobligation med samma löptid. Då det inte finns svenska statsobligationer med tillräckligt långa löptider använder respondenterna eurobonds, obligationer i euro, och tar hjälp av företagets finansavdelning för att finna lämpliga obligationer. De två företagens handlingssätt överensstämmer med aktuarierespondenternas syn på uppskattning av diskonteringsräntan. Samtliga tre aktuarier anger att det vid bokslutet 2004 endast fanns statsobligationer med en löptid fram till år 2020. En aktuarie förklarar vidare att pensionsförpliktelser vanligtvis har en löptid överstigande femton år och att företag har valt att lösa problemet på två skilda sätt. Vissa väljer att anta en fortsatt utveckling i linje med statsobligationernas historik medan andra väljer att se på eurobonds vilka har en längre löptid. Skillnaden mellan den längsta svenska obligationen och en eurobond med motsvarande löptid mäts för att därefter göra extrapoleringen utifrån en eurobond med längre löptid. Aktuarier menar att stora koncerner använder det sistnämnda tillvägagångssättet.

Fem av respondenterna har förvaltningstillgångar knutna till pensionsförpliktelserna och skall således ta fram ett antagande om förväntad avkastning. Ingen av företagsrespondenterna uppskattar dock antagandet på egen hand utan uppgiften inhämtas från den pensionsstiftelse som förvaltar tillgångarna. En av aktuarierespondenterna instämmer med företagen att det är stiftelseansvarige som tar fram den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångarna. Enligt två aktuarier beror avkastningen på tillgångarnas sammansättning. En av de här två menar vidare att portföljen vanligtvis består av en blandning av räntepapper och aktier. Portföljens sammansättning är beroende av när pensionsstiftelsen startade. Inled-

ningsvis brukar riskbenägenheten vara låg och portföljen mestadels bestå av räntepapper för att sedan, när överskott generas, höjas genom att överskottet placeras i aktier.

Tre av företagen uppger att koncernens löneökningstakt antas vara inflation plus cirka 1 procent. Ingen av de sex företagsrespondenterna gör heller företagsspecifika mortalitetsberäkningar utan meddelar att de får antagandet från aktuarierna. En aktuarie menar att IAS 19 uppmanar företag att beräkna företagsspecifik mortalitet. De tre aktuarierna anger dock att den mortalitetsstatistik som används i praktiken är från Statistiska Centralbyrån (SCB). Aktuarierna ifrågasätter mortalitetsantagandet och dess värde eftersom den statistik som används är framtagen 1994 och livslängden sedan dess har ökat i samtliga åldersgrupper. Samtliga företagsrespondenter är insatta i vilken inflation som gäller i koncernen och anger att de på rekommendation av aktuarien använder Riksbankens mål på 2 procent. Urvalets största företagsrespondent har, efter diskussion inom koncernen samt med aktuarier och revisorer, bestämt att antagandet skall sänkas till 1,5 procent i 2005 års bokslut. De tre aktuarierespondenterna menar att alla företag i Sverige har använt Riksbankens inflationsmål. Samtliga ifrågasätter dock valet då inflationen i dagsläget är 0,6 procent och inte har varit 2 procent på väldigt länge.

Det förekommer en relativt stor samstämmighet bland företagen vad gäller om de ser till hur andra företag gör vid fastställandet av aktuariella antaganden. Fem av sex företag uttrycker att de sneglar på andra för att underlätta arbetet och en respondent förtydligar orsaken till det genom att säga att de *"vill undvika att sticka ut näsan"*. Samma respondent menar dessutom att det faktum att antagandena skall visas i not bidrar till att det blir extra viktigt att ha antaganden lika andra företags. En annan respondent uttrycker att det finns en trygghetsaspekt i att välja antaganden som liknar de val övriga företag har gjort. En av respondenterna berättar vidare att de, på initiativ av ett annat bolag, stämmer av med ett antal andra företag vilka antaganden de har valt. Anledningen till det är att *"det är en självbevarelsesdrift att ha ungefär samma bild av framtiden"*. Respondenten menar dessutom att avvikande antaganden hade kunnat bidra till att olika intressenter ställer frågor om varför företagets antaganden skiljer sig från övriga företags. Det företag som uppger att de inte ser till andra företags antaganden menar att de vid behov istället diskuterar med sin aktuarie och revisor. Gemensamt för exempelföretagen är att de, i olika utsträckning, får information från revisorer och aktuarier om hur andra gör.

De tre aktuarierespondenterna tror att företagen sneglar på varandra vid framtagandet av de aktuariella antagandena. En av aktuarierna menar att företagen indirekt påverkas av varandra eftersom de rådfrågar sin revisor eller aktuarie, vilka i sin tur är insatta i vad andra väljer. En annan aktuarie uttalar att företag ofta frågar om deras antaganden är lika andra företags antaganden. Den tredje aktuarierespondenten anser att företagen definitivt överväger vilka antaganden andra företag har. Aktuarien menar att företag vill veta vad andra gör och göra som andra gör. *"Följa John är ett väldigt vanligt kännetecken vid framtagandet av aktuariella antaganden."* Samma aktuarie berättar vidare att företag är extra noggranna med att ej ha ett alltför avvikande ränteantagande.

4.1.2 Svårigheter vid fastställandet

Företagsrespondenterna påpekar att framtagandet av aktuariella antaganden grundas på gissningar och bedömningar, vilket innebär en viss komplexitet. Fem av de sex företagen betonar dock att framtagandet inte är en stor svårighet. De aktuariella antagandena är, enligt en av respondenterna, visserligen *"inget som tas fram i en handvändning"* men då företagets aktuarie förser dem med instruktioner har det ej inneburit stora svårigheter. En annan respondent menar att svårigheten reduceras i och med att många antaganden, såsom inflation, är givna och relativt stabila. Ytterligare en respondent förklarar att IAS 19 anger metodiken för hur många av antagandena, exempelvis diskonteringsräntan, skall tas fram och att tillvägagångssättet således måste följas. Den sjätte och avvikande respondenten har ingen åsikt om framtagandets svårigheter då företaget påstår att de använder standardantagandena. Samtliga respondenter påpekar istället att komplexiteten består av att det i princip är omöjligt att förstå aktuariens skuldberäkning i enlighet med Projected Unit Credit Method. En respondent, den största i urvalet, betonar vidare att svårigheterna till stor del har utgjorts av att samordna informationsinsamlingen bland koncernens bolag och deras respektive aktuarier.

Två av aktuarierespondenterna instämmer med att framtagandet av aktuariella antaganden inte har varit en stor svårighet för företagen. En av de här två menar att diskussionen kring antagandena inte har varit så utdragen som den skulle kunna ha varit. Respondenten anser trots det att det är ineffektivt att företag skall gissa nivån på antagandena eftersom de ej är tillräckligt kompetenta att göra bedömningen. Aktuarien efterlyser därför standardiserade antaganden satta av exempelvis Finansinspektionen eller Föreningen Auktoriserade Revisorer. En annan av aktuarierna påtalar att framtagandeprocessen är så pass styrd av regelverket att den ej innebär några stora komplexa frågeställningar. Aktuarien menar att *"det finns inte utrymme för godtycklighet"*. Den tredje aktuarien instämmer med att regelverket tydligt anger hur antagandena skall framtas men anser att framtagandet i praktiken medför svårigheter för företagen.

Det aktuariella antagande som ändå anses något komplext är diskonteringsräntan. Tre av sex företagsrespondenter nämner att ränteantagandet diskuteras mest, både inom företaget och med aktuarierna, och innebär mest svårigheter att ta fram. Svårigheten ligger i att svenska statsobligationer ej har tillräckligt långa löptider för att kunna matchas mot förpliktelseernas löptider. Två av företagsrespondenterna uttrycker däremot att fastställandet av diskonteringsräntan inte behöver vara särskilt svårt eftersom de får instruktioner från sin aktuarie hur de skall gå till väga. Aktuarierna instämmer med företagen om att diskonteringsräntan är det mest komplexa antagandet och påtalar vidare att det är det antagande företagen ställer mest frågor om. En aktuarie förtydligar det här genom att säga att *"det är ett krus att uppskatta diskonteringsräntan"*. En annan uttalar att *"diskonteringsräntan är det i särklass svåraste antagandet"*. Samtliga aktuarier påpekar dessutom att diskonteringsräntan påverkar företagets pensionsskuld i störst utsträckning och således är det antagande företagen fokuserar på. Enligt aktuarierna kan en procents nedgång i räntan bidra till en ökning av skulden med 15 till 20 procent. Det kan förklaras med att långsiktigheten i antagandet bidrar till en omfattande ränta-på-ränta-effekt.

Förväntad avkastning på förvaltningstillgångar är ett aktuariellt antagande som ingen av undersökningens företagsrespondenter men två av aktuarierespondenterna nämner som något svårbedömt. Enligt en av de här två aktuarierna möter företagen och/eller stiftelsens representanter liknande problem som övriga aktörer på marknaden. Aktuarien menar att *"oförutsägbarheten är problemet"* och betonar att ingen har lyckats slå index över tiden. Samma aktuarie påpekar att företag, sedan börsens nedgång för ett antal år sedan, har blivit betydligt mer försiktiga i sin förväntning angående avkastningen.

Två av företagsrespondenterna indikerar att antagandet om löneökning, i viss utsträckning, kan vara problematisk. Problemet är, enligt en av de här två respondenterna, att det handlar om att uppskatta lönen för tidsperioder långt fram i tiden. En annan företagsrespondent uttalar dock tydligt att löneökning inte är besvärlig att ta fram då antagandet har legat relativt stabilt de senaste åren.

Samtliga i urvalet ingående företagsrespondenter använder SCB:s mortalitetsstatistik för att uppskatta mortalitetsantagandet. Två av aktuarierespondenterna förklarar det med att det är svårt för företag att beräkna en företagsspecifik mortalitet eftersom det krävs väldigt stora personalgrupper och undersökningar för att få ett korrekt antagande. Få företag ställer dock, enligt en aktuarie, frågor om mortaliteten utan använder istället färdiga mortalitetsantaganden för att förenkla situationen.

4.1.3 Relationen mellan företag och aktuarie

Relationen mellan företag och deras aktuarier förefaller vara olika beroende på vem som tillfrågas. Gemensamt för de fyra mindre företagen, sett till antal pensionsplaner, är att de i olika utsträckning anlitar en aktuarie vid fastställandet av de aktuariella antagandena. Två av respondenterna uttalar tydligt att de beställer antaganden från aktuarien. En av de två respondenterna uttrycker att det, då det rör sig om oväsentliga belopp, inte finns några incitament att själv engagera sig i framtagnandet. De två resterande små respondenterna anger att antagandena framtas genom en diskussion med aktuarien. En respondent förtydligar det med att säga att *"allt är ett resonemang med vår aktuarie"*. Samtliga fyra respondenter med få förmånsbestämda planer menar att anledningen till att en aktuarie anlitas vid framtagnandet är att de inte anser sig ha tillräckliga resurser och kunskaper för att genomföra erforderliga uppskattningar. Studiens två största respondenter berättar att de tar fram de aktuariella antagandena själva med hjälp av vissa instruktioner från aktuarien. En av de här två förklarar att en del uppgifter, såsom återstående tjänstgöringstid, fås från aktuarien. De viktigaste antagandena beräknar och fastställer de dock själva. Även de här två företagen anlitar en aktuarie men aktuariens uppgift är istället främst att beräkna pensionsskulden med hjälp av Projected Unit Credit Method.

En av de sex företagsrespondenterna berättar att företaget använder standardantaganden. Det här gör företaget eftersom valet av aktuariella antaganden inte har materiell påverkan på redovisningen samt eftersom företaget inte besitter den kunskap som är nödvändig för att göra de bedömningar som krävs för att ta fram aktuariella antaganden. Samtliga aktuarier i urvalet betonar dock att det inte finns några standardantaganden och är väldigt tydliga med att företagen själva skall välja värde på de aktuariella antagandena. En av aktuarierna säger att *"det finns ingen dagens rätt"* medan de två övriga markerar att tanken med IAS

19 är att företagen själva skall göra bedömningarna. Aktuarierespondenterna understryker att de endast kan ge rekommendationer men förklarar att mångfalden företagen har antaganden inom vissa gränsvärden.

Samtliga aktuarier är tydliga med att betona att IAS 19 kräver att företagen själva skall sätta de aktuariella antagandena. Två av tre aktuarier framhåller distinkt att de inte gör antaganden åt företag. Den ena av de här två menar istället att de, om företagen upplever framtagandet svårt, delger företagen sin uppfattning om gränsvärden. Det bidrar till en nära och bra relation mellan aktuarien och företagen. Den andra aktuarien berättar att en checklista över vilka uppgifter de behöver för att beräkna skulden skickas ut till kund. I listan finns även verbala beskrivningar av hur de olika antagandena skall tas fram. Aktuariefirman ber företaget att titta på materialet internt och därefter kan en diskussion kring parametrarna tas med aktuarien. Den tredje aktuarien indikerar att de i viss utsträckning, om kunden inte själv har kunskapen eller viljan, sätter aktuariella antaganden åt företag. Aktuarien berättar att de alltid inleder processen med att tillfråga företaget vilka antaganden de vill använda. Om företaget då önskar att få en rekommendation ger aktuariefirman dem det baserat på erfarenhet och vad andra företag gör. Rekommendationen som lämnas är vanligtvis en redogörelse för vilket spann de flesta företag ligger inom. Det förs vanligtvis en diskussion mellan företag och aktuarie innan antagandena slutligen fastställs. Vissa företag har dock redan *"ordergivningen klar"* men bland de flesta företag är engagemanget bristfälligt. Aktuarien menar att i de fall företag ej vill lära sig att själva göra antagandena uppskattar aktuariefirman dem och *"lägger siffrorna i munnen på företaget"*.

Två av aktuarierna har något skild uppfattning om vilken roll aktuarien har i förhållande till företagen. En av de här två anser att det känns bra och tryggt att ha en dialog och ett samarbete med kunden där de som aktuarie har en slags utbildande funktion. Den andra aktuarien framför dock att de anser att det inte ingår i deras roll att utbilda företagen och att allt för långa diskussioner skall tas betalt för. Aktuarien förklarar det med att de har ett pressat tidsschema. De tre aktuarierna delar dock åsikten att de i rollen som aktuarie inte kan besluta åt företagen utan enbart kan rekommendera, ifrågasätta och ge råd.

4.2 Förekomst av och orsaker till aktuariella vinster och förluster

Följande avsnitt syftar till besvarandet av uppsatsens andra forskningsfråga. Avsnittets inleds med en redogörelse för resultaten av den del av uppsatsens kvantitativa studie som kartlägger förekomsten av aktuariella vinster och förluster. Därefter behandlas respondenternas svar med avseende på forskningsfrågans avslutande del.

Av de 85 företagen i vår kvantitativa studie har aktuariella vinster och förluster uppkommit i samtliga företag med undantag av fem företag som inte lämnar någon uppgift om vinster och förluster utan endast om redovisningsmetod. Majoriteten av företagen, det vill säga 64 stycken motsvarande 75 procent, hade i 2004 års bokslut aktuariella förluster. 16 företag, det vill säga 19 procent, hade aktuariella vinster. De sex exempelföretagen hade övervägande förluster med undantag av ett företag vilket hade en liten vinst. Se bilaga 3 för sammanställning av resultaten.

Två av de sex företagsrespondenterna anger tydligt att de inte utredde orsaken till de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna i 2004 års bokslut då de var av oväsentlig storlek. Båda respondenterna anger dock att om det i framtiden uppstår stora differenser kommer de att undersöka orsaken till uppkomsten. De övriga fyra respondenterna gör, i olika utsträckning, utredningar. Urvalets största respondent förklarar att de nästintill är tvungna att analysera de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna eftersom de måste kunna besvara frågor från diverse håll. En annan respondent indikerar att det inte är särskilt betungande att göra en snabb analys då rapporten från deras aktuarie tydligt specificerar hur de olika antagandenas utfall skiljer sig från förväntningarna.

Av de fyra företagsrespondenter vilka utredde orsaken till aktuariella vinster och förluster i 2004 års bokslut har tre stycken en uppfattning om vilket aktuariellt antagande som påverkade mest. De tre respondenterna är överens om att det främst är diskonteringsräntan som har orsakat den aktuariella förlusten. Två av de här respondenterna pekar dessutom på de enorma effekter en räntesänkning innebär för skuldens storlek. Ett företag uttrycker att *"diskonteringsräntan är en kritisk koefficient"*. Även de tre aktuarierespondenterna instämmer i att det främst var den sänkta diskonteringsräntan som orsakade differenser år 2004. En aktuarie menar att diskonteringsräntan sänktes cirka 0,5 procent under 2004 medan en annan berättar att sänkningen var cirka 1 procent. En av aktuarierna påtalar att diskonteringsräntans förändringar påverkar företag olika beroende på beståndets sammansättning.

De tre aktuarierespondenterna har relativt lika åsikter om vilka aktuariella antaganden som vanligen brukar fluktuera mest mellan åren och orsaka aktuariella vinster och förluster. Samtliga aktuarier nämner diskonteringsräntan och avkastningen på förvaltningstillgångar. En av dem uttalar vidare att förvaltningstillgångarna vanligtvis genererar aktuariella vinster vilka, till en väldigt liten del, motverkar de aktuariella förluster som under de senaste åren har blivit resultatet av sänkta räntor. De år börsen har gått dåligt har även förvaltningstillgångarna bidragit till aktuariella förluster, vilket givetvis inte har uppskattats av företagen. En annan av aktuarierna berättar att stabila antaganden, såsom inflation och löneutveckling, ej orsakar aktuariella vinster och förluster hos företag.

4.3 Redovisning av aktuariella vinster och förluster

Avsnittet ger underlag till att besvara uppsatsens tredje forskningsfråga. Inledningsvis redogörs för den andra delen av den kvantitativa undersökningen vilken avser att kartlägga de svenska noterade företagens val av redovisningsmetod. Därefter skildras företagsrespondenternas motiv, och aktuariernas uppfattning om motiven, till det gjorda redovisningsvalet.

En klart övervägande majoritet av de 85 företagen, så mycket som 92 procent, i den kvantitativa studien har valt att tillämpa korridorreglerna vid redovisning av de aktuariella vinsterna och förlusterna. Enbart 6 procent av företagen i studien har valt att redovisa vinster och förluster direkt mot resultatet. Ett företag, motsvarande cirka 1 procent, har valt att redovisa vinster och förluster fördelat över återstående tjänstgöringstid utan beaktande av korridoren. Ett av företagen i urvalet har ej lämnat uppgift om redovisningsmetod. Av de sex exempelföretagen har fem valt att tillämpa korridorreglerna medan ett har redovisat för-

lusten direkt mot resultatet. Se tabell 1 nedan för företagens val av redovisningsmetod. För en fullständig sammanställning av resultaten se bilaga 3.

Tabell 1 Val av redovisningsmetod.

Resultat redovisningsval	Antal	Andel %
Korridorreglerna	78	92
Direkt mot resultatet	5	6
Annan metod	1	1
Ingen uppgift	1	1
Summa	85	100

Den företagsrespondent vilken har valt att redovisa den aktuariella förlusten för 2004 direkt mot resultatet motiverar beslutet med att dess storlek var obetydlig. Vid större förluster anger respondenten dock att korridorreglerna kommer att tillämpas eftersom resultatpåverkan då blir jämnare. *"Resultatet skall inte behöva åka berg- och dalbana."* Att uppnå en jämnare resultatpåverkan är huvudsakligen den förklaring som de fem företagsrespondenterna lämnar till varför korridorreglerna tillämpas och metoden framstår som det självklara valet. En respondent uttrycker att *"vi vill inte att räntefluktuationer skall slå på vår redovisning"*. Ett av de fem företag som tillämpar korridoren anger dock att valet grundar sig på att korridorreglerna ansågs varar det enklaste redovisningssättet.

Samtliga tre aktuarierespondenter menar att de allra flesta svenska företag med förmånsbestämda pensionsplaner väljer att tillämpa korridorreglerna och kommer att fortsätta att göra det så länge det tillåts. Två av aktuarierna förefaller förespråka korridormetoden framför redovisning direkt mot resultaträkningen och har en uppfattning om företagens motiv till gjorda val. Anledningen till att såväl företag som aktuarier föredrar korridoren är, enligt de två aktuarierna, en utjämnad resultatpåverkan och en stabil skuld. De anser dessutom att aktuariella bedömningars tillfälliga värderingar inte skall påverka resultatet. En aktuarie menar att *"det får inte bli alltför mycket på marginalen eftersom skuldberäkningen enbart är rätt just den sekund man räknar på den"*. En annan aktuarie uttrycker vidare att det som talar för korridoren är att vinster och förluster vanligen tar ut varandra över tiden samt att kostnader skjuts framåt i tiden. Aktuarien tror vidare att korridoren gör att företagen vågar sätta mer "riktiga" antaganden och inte är överdrivet försiktiga. Samma aktuarie betonar dessutom att det särskilt för börsnoterade företag kan kännas tryggt att tillämpa korridoren eftersom resultatet blir jämnare, skulden stabilare och inga obehagliga överraskningar uppstår i slutet av året.

5. Analys

I följande kapitel analyseras det empiriska materialet och jämförs med den teoretiska referensramen. Uppsatsens delar knyts på så sätt till varandra för att möjliggöra att forskningsfrågorna kan besvaras och syftet kan uppnås. Avsnittet är, liksom referensramen och empirin, indelat i tre delar. I den mån det är möjligt görs analysen utifrån särskiljandet av de tre forskningsfrågorna och dit tillhörande teoretiskt och empiriskt material.

5.1 Aktuariella antaganden

Intervjuerna med företag och aktuarier indikerar, liksom Beresford och Neary (1986) samt Godwin (1999) påtalar, att de viktigaste aktuariella antagandena är diskonteringsränta, löneutveckling samt förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Särskilt diskonteringsräntan framstår som omdiskuterad då samtliga respondenter, dock i olika utsträckning, talar om antagandet.

5.1.1 Faktorer att beakta när aktuariella antaganden fastställs

Företag måste, enligt Lumsden (2005), använda statsobligationer vid uppskattningen av diskonteringsräntan då det ej finns förstklassiga företagsobligationer i Sverige. Endast en av de fem respondenter som överhuvudtaget diskuterar fastställandet av räntan nämner dock att användandet av statsobligationer är ett substitut. De fyra resterande verkar däremot ta för givet att statsobligationer skall användas. Två företagsrespondenter och samtliga aktuarierespondenter påtalar, i likhet med vad som framgår i den teoretiska referensramen, att svenska statsobligationer inte har tillräckligt lång löptid för att matchas mot pensionsförpliktelsen. De två företagen gör därför, i enlighet med IAS 19, en extrapolering. Liksom en av aktuarierna nämner använder de här två relativt stora koncernerna obligationer i euro med längre löptid vid extrapoleringen. Tillvägagångssättet återfinns ej i standarden utan är företagens och/eller aktuariernas lösning på problemet. En fråga uppstår dock angående huruvida metoden är fullt i enlighet med IAS 19 som anger att obligationens och förpliktelsens valuta måste överensstämma. Matchningen av eurobonds mot pensionsförpliktelser i svenska kronor är således ej i kongruens med standardens krav. Även det faktum att metoden inte är omnämnd i de tidigare studier och vetenskapliga artiklar vi har funnit förstärker ifrågasättandet. Metoden är dock möjligtvis den bästa bedömningen då den innebär färre gissningar än den alternativa metod en aktuarie berättar om. Den alternativa metoden, linjär utveckling utifrån statsobligationens historik, torde innebära att utvecklingen prognostiseras över en längre period då extrapoleringen utgår från en statsobligations kortare löptid.

Resterande antaganden synes göras antingen av extern part eller antas med hjälp av standardiserade metoder samt färdiga uppgifter. Antagandet om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar uppskattas av en extern part som är ansvarig för den pensionsstiftelse vilken förvaltar portföljen. Enligt två av aktuarierna, liksom Brealy et al (2004) och Newell et al (2002), beror avkastningen på portföljens sammansättning av aktier respektive obligationer och således dess risknivå. Vid bedömning av antagandet om löneutveckling använder hälften av företagen en standardiserad metod då de anger att löneutvecklingen utgörs av inflation plus 1 procent. Tillägget på 1 procent torde då vara de tre företagens tillvägagångssätt att underlätta beräkningen genom att göra en slags uppskattning av övriga delar utöver inflation. Standarden kräver dock att samtliga antaganden skall vara företagets bästa

uppskattning, vilket kan ifrågasättas då inflation plus 1 procent kan betraktas som en slags generaliserande uppskattning. Mortalitetsantagandet framtas med hjälp av färdig mortalitetsstatistik. Att statistiken är från 1994 anses som bristfälligt av aktuarierna och innebär, då människor idag lever längre och företag tvingas göra utbetalningar under en längre tid, att den verkliga skulden är större än den redovisade. Antagandet är således inte företagsspecifikt och inte företagets bästa uppskattning. Användandet av färdigställd mortalitetsstatistik bör dock, om den är aktuell, vara både mest effektivt och rättvisande då de anställdas livslängd troligen ej avviker från genomsnittet i Sverige. Även vid fastställandet av inflation används färdiga uppgifter i form av Riksbankens inflationsmål. Samtliga aktuarier ifrågasätter om antagandet avspeglar samhällsekonomin eftersom den faktiska inflationen inte har varit 2 procent på länge. Det torde dock vara svårt för företag att gå emot Riksbankens mål och förväntning. En trend mot ett lägre antagande kan anas då studiens största respondent, ett av Sveriges största företag, i 2005 års bokslut kommer att anta en inflation på 1,5 procent. En sänkt inflation sänker bland annat löneantagandet vilket, enligt Newell et al (2002), kommer att innebära en reducerad pensionsförpliktelse hos företaget.

Fem av sex företag anger att de tittar på företag i omgivningen vid fastställandet av aktuariella antaganden, vilket indikerar att institutionell teori och legitimitetsteori har ett förklaringsvärde. Även de tre aktuarierna samt en aktuarie i studien av Larsson et al (2005) menar att företag ställer frågor om vilka antaganden andra använder. Det tyder på att det är vanligt förekommande inte bara bland uppsatsens exempelföretag. IAS 19 är fortfarande en ny standard och att företag tittar på varandra indikerar, enligt DiMaggios och Powells (1983) härmande isomorfism, att framställandet innebär en hel del osäkerhet. Företagen tittar således på varandra och härmar varandra för att reducera osäkerheten. Det kan förtydligas med att ett företag uttrycker att det är tryggt att välja antaganden lika övriga företags. En aktuarie säger att företag ofta rådfrågar sin revisor eller aktuarie, vilket den företagsrespondent som inte studerar andra företag gör. Respondenten bör påverkas indirekt av andra företag och ingår därmed i institutionaliseringsprocessen. Genom samtal med aktuarie och revisor, vilka besitter kunskap om hur andra gör, får företaget inspiration från andra. Aktuarierna bidrar således genom sina rekommendationer och revisorerna genom sitt godkännande möjligen till att företag fastställer relativt homogena antaganden. Att företagen tittar på varandra vid fastställandet av aktuariella antaganden innebär egentligen att intentionen i IAS 19 bryts och att antagandena inte är företagets bästa uppskattningar.

Genom att härma varandra erhåller företagen dessutom legitimitet. En respondent uttrycker tydligt att de inte vill "sticka ut näsan" vilket tyder på en ovilja att gå emot vad som är accepterat och den gällande normen på marknaden. Ett företag har till och med gått så långt att de under ordnade former kontrollerar sina antaganden med ett antal andra företag. Det är den mest långtgående benchmarkingen i undersökningen. Samma respondent menar dessutom att alltför avvikande antaganden skulle innebära frågor från intressenter om varför de tror annorlunda om framtiden. Det här indikerar, i enlighet med vad Ljungdahl (1999) påtalar, att de känner ett behov av att intressenterna skall acceptera deras antaganden. Att de aktuariella antagandenas värden skall visas i not kan dessutom, i strävan efter legitimitet, bidra till att de blir mer och mer homogena. Tvånget att öppet visa antagandena kan innebära att rädslan för att vara annorlunda blir ännu större. En företagsrespondents uttalande om att upplysningskravet gör det extra viktigt att inte ha avvikande antaganden tyder på det.

Avvikande antaganden kan dessutom påverka andra bedömningar utöver de som har anknytning till pensioner. Det kan exempelvis medföra att användarna av årsredovisningen inte enbart ifrågasätter de aktuariella antagandenas riktighet utan även andra delar av årsredovisningen.

5.1.2 Svårigheter vid fastställandet

Företagsrespondenterna menar att mängden bedömningar medför en viss komplexitet vid fastställandet av aktuariella antaganden, vilket även Ezra (1988) framhäver. Sju av de totalt nio respondenterna anser dock, till skillnad mot vad som framgår av tidigare forskning (Ezra, 1988; Brodendal och Sjögren, 2003), att det inte är en stor svårighet att ta fram antaganden. Utöver de förklaringar företagen själva anger skulle förklaringen kunna vara att företagen verkar ha förenklat fastställandet genom att i vissa fall, såsom vid uppskattning av mortalitet och lön, anta allmänna och generaliserade antaganden. Överlåtnad av framtagandet till aktuarier samt att företagen sneglar på varandra är ytterligare förenklingar som skulle kunna förklara att majoriteten av respondenterna inte anser att arbetet är komplicerat. Respondenterna åtlyder således inte fullt ut uppmaningen i IAS 19 att göra egna uppskattningar av antagandena. Att företagen förenklar arbetet skulle kunna bero på okunskap eller ovilja att ta sig an bedömningar. Det som företagsrespondenterna istället anser som svårt är att förstå aktuariens skuldberäkning.

Samtliga aktuarier och tre av företagen påtalar att det antagande som ändå är något komplext är diskonteringsräntan. Det överensstämmer med det som Ezra (1988) och Larsson et al (2005) framställer som mest komplicerat. Ezra (1988) påtalar dock att svårigheten reduceras när pensionsplanen består av mestadels pensionärer, vilket i praktiken troligtvis är sällsynt förekommande. De fem respondenterna, liksom författarna, menar att svårigheten består av att det ej finns obligationer med tillräckligt långa löptider för att kunna matchas mot förpliktelserna. Den bland svenska aktörer gemensamma kritiken mot de korta löptiderna skulle med tiden kunna innebära en press som medför utgivande av statsobligationer med längre löptid. Två företag uttrycker att diskonteringsräntan inte orsakar problem då instruktioner om fastställandet fås av aktuarierna. Även de här företagen torde dock i praktiken stöta på problemet med att obligationernas löptider inte är tillräckligt långa.

Två av aktuarierna anser, i likhet med Brodendal och Sjöberg (2003), att förväntad avkastning på förvaltningstillgångar är svår att fastställa. Orsaken är, enligt aktuarierna, att aktie- och obligationsmarknaden är oförutsägbar. Det stämmer överens med att det är svårt att förutspå framtiden, vilket är den orsak Brodendal och Sjöberg (2003) anger. Inget av de sex företagen anser dock att antagandet är svårt att uppskatta, vilket sannerligen beror på att de överlämnar bedömningen till den som är ansvarig för pensionsstiftelsen. Det problem aktuarierna identifierar är pensionsstiftelsens ansvariges problem och inte en svårighet de själva eller företagen stöter på. Två företag indikerar, i enlighet med Ezra (1988) och Brodendal och Sjögren (2003), att antagandet om löneökning kan vara problematiskt. De två företagen antar därmed troligen inte ett generaliserat löneantagande. Företagen anger, liksom Brodendal och Sjögren (2003), att orsaken till problemet är svårigheten att uppskatta antagandet framåt i tiden.

5.1.3 Relationen mellan företag och aktuarie

I den teoretiska referensramen framgår, bland annat av Janzon (2003)¹⁶ och Svenberg (2001), att IAS 19 kräver att företagen själva skall ta fram aktuariella antaganden. Standarden uppmuntrar dock att företag tar hjälp av aktuarier för värdering av pensionsförpliktelsen. I studien av Brodendal och Sjögren (2003) framkommer att tre av fyra studerade företag anlitar aktuarier. Vår undersökning visar dock att samtliga företagsrespondenter följer Janzons (2003) rekommendation och således inhandlar aktuarietjänster. Det tyder på att aktuarierna har blivit allt viktigare. Liebtog (1986) förutspådde däremot att aktuarierna i USA skulle få en mindre betydande roll till följd av den på 80-talet nytillkomna standarden SFAS 87 eftersom den innebar färre valmöjligheter. Trenden i Sverige har gått i motsatt riktning. Förklaringen är troligtvis att införandet av IAS 19 har inneburit fler bedömningar och valmöjligheter vilket har ökat behovet av aktuariella tjänster.

Två av företagen får ”färdiga” antaganden från aktuarierna. Det innebär att de antingen har misstolkat standardens uppmuntran till anlåtande av aktuarie eller avsiktligt bryter mot den. När en aktuarie gör antagandena uppfylls inte det krav IAS 19 ställer på att antagandena skall vara företagets bästa uppskattning utan uppskattningen är istället aktuariens. Oavsett hur liten påverkan antagandena har på redovisningen skall företagen själva framställa antaganden. Att ange otillräcklig kompetens som skäl är inte heller en godtagbar anledning till att inte själv göra bedömningarna. De två företag vilka tar fram antaganden genom diskussion med aktuarierna följer i mycket större utsträckning än de två tidigare kraven i IAS 19. De använder dock aktuarierna till mer än att enbart utföra den aktuariella beräkningen, bland annat till att fylla den kunskapslucka respondenterna anser sig ha. De två resterande företagen utför arbetet i enlighet med vad Janzon (2003)¹⁷ och Svenberg (2001) menar att IAS 19 kräver. Aktuariens roll i de här företagen är främst att beräkna skulden, vilket är standardens ursprungliga syfte. Skillnaderna i relationen mellan de sex företagen och deras respektive aktuarie skulle kunna förklaras med att IAS 19 inte tydligt definierar aktuariens roll. Att aktuarierna skall värdera skulden kan tolkas på olika sätt, vilket uppsatsens empiriska resultat tyder på. Värdering av förpliktelsen kan exempelvis tolkas brett och således även inkludera framtagandet av de antaganden som krävs för att göra beräkningen.

Ett gap har identifierats mellan de två företag vilka beställer antaganden och studiens aktuarier. Gapet består av att företagen anger att aktuarier ensamt fastställer deras antaganden medan åtminstone två aktuarier tydligt uttalar att det inte ingår i deras arbetsuppgifter att uppskatta antaganden. Vissa företag verkar således anse att aktuarierna skall göra mer än vad aktuarierna själva anser. Gapet består även av att ett företag säger sig använda standardantaganden, vilket de tre aktuarierna klargör inte existerar. En aktuarie erkänner dock att aktuariefirman emellanåt, då företag inte själva vill eller kan engagera sig, tar fram antaganden. Det företag som påstår sig använda en standard anlitar just den aktuariefirma som förefaller göra mer för sina kunder än de övriga två. Det tyder på att de båda parterna har en relation som avviker från anvisningarna i IAS 19.

Då aktuarierna i studien har skilda uppfattningar om vad som ingår i deras uppdrag kan det återigen understrykas att det ej tydligt framgår i IAS 19 vilken roll aktuarierna skall ha. En

¹⁶ Refererad till i Finforum 2003, Balans, nr 12, 2003

¹⁷ Refererad till i Finforum 2003, Balans, nr 12, 2003.

aktuarierespondent för gärna ingående diskussioner med sina kunder. En annan anser att enbart enkla diskussioner ingår i uppdraget och att det inte är deras uppgift att utbilda företagen. Då relationen mellan företag och aktuarier är relativt ung kan det tänkas att aktuariernas uppfattning om relationen till kunder, i enlighet med DiMaggios och Powells (1983) institutionella teori, med tiden blir mer homogen. Konstateras kan dock att aktuarien i de flesta fall har en rådgivande och instruerande roll som bidrar till att kunskapsluckor, som företagen i vissa fall anser sig ha, fylls. Samtliga aktuarierna framhäver dessutom den här rollen själva. De uttalar bland annat att företagen själva skall göra antaganden men att de som aktuarie kan bistå med information om tänkbara gränsvärden och praktiska checklistor.

5.2 Förekomst av och orsaker till aktuariella vinster och förluster

Uppsatsens kvantitativa studie visar på att aktuariella vinster och förluster uppstod hos 80 av de 85 i urvalet ingående företagen. Åtminstone en av de två orsakerna som enligt IAS 19 genererar vinster och förluster, erfarenhetsbaserade ändringar, sker med stor säkerhet i alla företag eftersom ingen korrekt kan förutspå framtiden. Även de fem företag vilka ej lämnar uppgifter om sina aktuariella vinster och förluster bör därmed ha drabbats av sådana. En majoritet av de sex exempelföretagen, fyra stycken, anger att de utreder orsakerna till aktuariella vinster och förluster. Att ändrade antaganden har stor effekt på redovisningen, vilket Beresford och Neary (1986), Godwin (1999) samt Liebtog (1986) påpekar, bör öka företagets intresse av att göra utredningar. Det överensstämmer med att de två respondenter vilka ej gör utredningar förklarar det med att differenserna är små. Kostnaden att utreda är i det här fallet större än nyttan. Konklusionen kan således dras att respondenterna gör utredning av orsakerna till de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna först när de har en väsentlig påverkan på redovisningen. Det är dessutom då marknaden och investerare torde intressera sig för vinsterna och förlusterna och därmed då det, vilket en respondent nämner, kan komma frågor rörande dem.

Majoriteten av de svenska noterade företagen med förmånsbestämda planer drabbades av aktuariella förluster i 2004 års bokslut. Den kvantitativa studien visar på att 75 procent av företagen redovisade förluster och endast 19 procent redovisade vinster. Fem av de sex exempelföretagen uppvisade aktuariella förluster och tre av de fyra respondenter som utredde orsaken till förlusten uttalade tydligt att diskonteringsräntan var den främsta orsaken. Då även aktuarierna menar att de aktuariella förlusterna under 2004 främst orsakades av den under året sänkta diskonteringsräntan kan säkerligen många av de svenska noterade företagens förluster förklaras av sänkningen. Att räntesänkningar resulterar i stora aktuariella förluster förklaras både av Newell et al (2002), Nilsson (2005) och aktuarierna i urvalet samt påpekas av två företagsrespondenter. Författarna och aktuarierna menar att det långa tidsperspektiv som krävs inom pensionsredovisning medför att små räntesänkningar, på grund av ränta-på-ränta-effekt, orsakar stora ökningar av skulden och en aktuariell förlust. De få företag som uppvisade aktuariella vinster måste också ha drabbats av räntesänkningarna under 2004. De har dock inte drabbats i lika stor utsträckning som många andra företag. Det kan bero på att andra antagandens positiva effekter har överstigit räntans negativa effekt. En av aktuarierna påtalar exempelvis, vilket även Newell et al (2002) indikerar, att förvaltningstillgångar vanligtvis genererar aktuariella vinster vilka motverkar de förluster diskonteringsräntan orsakar. Det kan även bero på, vilket en annan av aktuarierna påtalar, att deras personbestånd är uppbyggt på ett sätt som medför att deras förpliktelse påverkas

lindrigare av en räntesänkning. Ett företag med kortare genomsnittlig löptid på förpliktelsen, det vill säga en större andel äldre personal, bör i mindre utsträckning påverkas negativt av en räntesänkning eftersom ränta-på-ränta-effekten blir mindre när diskontering sker för ett färre antal år. Ytterligare en förklaring till somliga företags aktuariella vinster, vilken Lumsden (2005) påtalar, skulle kunna vara att de främst har förmånsbestämda pensionsplaner i länder där räntesänkningar inte har förekommit i lika stor utsträckning.

5.3 Redovisning av aktuariella vinster och förluster

Studiens kvantitativa undersökning visar att en oerhört klar majoritet, 92 procent av de 85 företagen, har valt att tillämpa korridorreglerna vid redovisning av aktuariella vinster och förluster. IAS 19 innebär en stor mängd bedömningar och således kan risken för åtgärder som uppvisar förskönade siffror öka. Earnings management och även income smoothing blir därför, enligt Healy och Wahlen (1999), aktuella teorier för att förklara valet av redovisningsmetod. De sex exempelföretagens svar, varav fem tillämpar korridoren, indikerar dessutom att de två teorierna kan användas till att förklara valet. Exempelföretagens och aktuariernas stora samstämmighet kring korridorreglerna medför att deras motiv och åsikter förmodligen även kan appliceras på företagen i det stora urvalet.

Att merparten av de respondenter vilka tillämpar korridoren samt två aktuarier motiverar valet med att metoden ger en stabilare resultatpåverkan kan förklaras med earnings management och strävan efter att maximera nyttan och/eller företagets marknadsvärde. Ett stabilt resultat och en stabil skuldsättning ger exempelvis intryck av ett stabilt företag vilket underlättar för respondenterna i situationer såsom vid belåning. Varken företagen eller aktuarierna har dock nämnt det som ett motiv utan analysuttalandet baseras fullt ut på teorin om earnings management. Teorin om income smoothing kan mer specifikt än teorin om earnings management förklara företagsrespondenternas motiv, ett stabilt resultat, till valet av korridorreglerna. Det är fallet eftersom teorin, enligt Trueman och Titman (1988), innebär att åtgärder vidtas för att reducera resultatfluktuationer. Åtgärden vid val av redovisningsmetod i IAS 19 är, vilket även McGeachin (2005) och Perrin (2005) uttalar, att tillämpa korridoren. Trueman och Titman (1988) menar att företag tror att investerare betalar mer för en aktie i ett företag med jämnt resultat, vilket medför att respondenternas val kan förklaras med en vilja att försöka maximera företagets marknadsvärde. Valet skulle även kunna förklaras med, vilket Ashari et al (1994) påtalar, företagets strävan efter att bibehålla utdelningspolicyn. Ett jämnt utdelningsflöde gör sannolikt aktieägarna mer tillfredsställda. De två förklaringarna förstärks dessutom av att en av aktuarierespondenterna anger att det, på grund av den jämnare resultatpåverkan, känns tryggt för börsnoterade företag att tillämpa korridoren. Det företag som redovisar direkt mot resultatet uppger att korridorreglerna kommer att tillämpas när de aktuariella differenserna blir större och väsentligare. Uttalandet tyder på hur viktigt det är för företag att undvika stora resultatfluktuationer.

De svenska börsnoterade företagen agerar i en ekonomisk miljö där en av deras intressenter, investerarna, förväntar sig positiva resultat för att erhålla avkastning på investerat kapital. Kraven medför möjligtvis att de svenska noterade företagen väljer korridorreglerna eftersom de bäst motsvarar investerarnas förväntningar. Genom att tillämpa korridoren reducerar företagen den negativa resultatpåverkan som aktuariella förluster innebär om de redovisas direkt mot resultatet. Det är även så att kostnader, i de fall aktuariella förluster uppstår,

skjuts framåt i tiden och ger bättre resultat idag samt att utdelningen blir jämnare. På så sätt uppfyller företagen investerarnas krav i större utsträckning vilket, enligt Ljungdahl (1999), medför att de lättare uppnår eller bibehåller legitimitet. Det homogena valet av redovisningsmetod bland svenska noterade företag kan således, utöver earnings management och income smoothing, även till viss del förklaras med legitimitetsteorin och den institutionella teorin. Resonemanget ovan skulle även, i de fall aktuariella vinster görs, kunna förespråka direkt redovisning i resultaträkningen eftersom en aktuariell vinst höjer resultatet och ökar avkastningen på eget kapital. Inget av de företag hos vilka vinster uppstod under 2004, varken exemplarföretaget eller företagen i den kvantitativa studien, har dock valt metoden. Det skulle kunna bero på att de var medvetna om att valet inför bokslutet 2004 skulle gälla även framöver och därmed innebära att framtida förluster skulle komma att påverka resultatet.

6. Slutsats och slutdiskussion

I följande avsnitt besvaras de tre forskningsfrågorna vilket medför att uppsatsens syfte uppnås. Besvarandet görs med hjälp av den information och de resonemang vilka har presenterats i uppsatsens övriga delar. Avsnittet avslutas med en slutdiskussion vilken sedermera mynnar ut i ett antal förslag till vidare forskning.

6.1 Slutsats om forskningsfrågorna

I uppsatsens inledande kapitel formulerade vi, efter att ha identifierat tre problemområden med anknytning till IAS 19, tre forskningsfrågor. I följande avsnitt besvaras de tre frågorna var och en för sig.

Hur fastställs de aktuariella antagandena? Uppkommer några problem vid fastställandet och i sådana fall vilka? Hur ser relationen mellan företag och aktuarie ut?

Vår undersökning visar på att fastställandet av diskonteringsräntan är i fokus hos både företag och aktuarier. Att det saknas en aktiv marknad för företagsobligationer i Sverige innebär att statsobligationer måste användas vid uppskattningen. Avsaknaden av statsobligationer med tillräckligt långa löptider för att kunna matchas mot pensionsförpliktelseernas löptid innebär vidare att extrapolering måste utföras. Extrapoleringen görs antingen genom att anta en fortsatt utveckling i enlighet med statsobligationernas historiska eller genom att anta en utveckling utifrån eurobonds. Övriga antaganden förefaller i stor utsträckning fastställas genom anlitan av externa parter eller utifrån standardiserade metoder och färdiga uppgifter. Antagandet om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar erhåller företagen från pensionsstiftelsens ansvarige. Antagandet om löneutveckling förenklas, åtminstone av tre företag, då det antas vara inflation plus 1 procent. Mortalitetsantagandet fastställs med hjälp av färdiga uppgifter från SCB. Vid fastställandet av inflation tillämpas Riksbankens inflationsmål på 2 procent.

Samtliga företagsrespondenter påverkas, genom aktuariers och revisorers råd och instruktioner, av andra företag vid fastställandet. Vi har dessutom kommit fram till att en klar majoritet av studiens företag, och enligt aktuarierna även många andra företag, sneglar på andra när de aktuariella antagandena fastställs. Genom att se över andra företags antaganden reduceras den osäkerhet vilken är följden av det nya regelverket kring pensioner. Genom att i not uppvisa antaganden som överensstämmer med andras antaganden och ligger inom ramarna för vad som anses vara ”god sed” uppnås dessutom legitimitet. Konklusionen blir således att den institutionella teorin tillsammans med legitimitetsteorin kan användas till att förklara hur företagsrespondenterna fastställer aktuariella antaganden.

Företagen i studien nämner att bedömningarna relaterade till IAS 19 är komplexa. Vår undersökning visar dock att varken företags- eller aktuarierespondenterna anser att det är särskilt svårt att fastställa aktuariella antaganden. Det beror, enligt oss, främst på att mycket av arbetet förenklas genom att standardiserade metoder och färdiga uppgifter används. Ytterligare förenklningar är att respondenterna kollar på varandra vid fastställandet samt att vissa respondenter beställer ”färdiga” antaganden från aktuarier. De antaganden som av vissa företag och aktuarier trots det anses vara komplexa är löneutvecklingen och framförallt dis-

konteringsröntan. Svårigheten vid fastställandet av diskonteringsröntan är att det i Sverige saknas statsobligationer med tillräckligt långa löptider.

Samtliga företagsrespondenter i urvalet anlitar aktuarier. Studien påvisar dock att relationen mellan företag och aktuarie vid framställandet av de aktuariella antagandena skiljer sig åt avsevärt mellan de sex företagen. Undersökningen har vidare resulterat i att tre olika typer av relationer har identifierats. Två av företagen genomför inga egna uppskattningar utan aktuarien levererar ”färdiga” antaganden. Två av företagen framställer istället antagandena genom diskussion med sina respektive aktuarier. De resterande två företagen uppskattar antagandena helt på egen hand, vilket innebär att relationen mellan dem och aktuarien främst består av den aktuariella beräkningen av skulden. Vi drar dessutom slutsatsen att aktuarierna har blivit allt viktigare i och med IAS 19 samt att de har en rådgivande och stödjande roll i arbetet med de aktuariella antagandena.

Har aktuariella vinster alternativt förluster uppstått i svenska noterade företag och varför har de uppkommit?

Uppsatsens kvantitativa del påvisar att det uppstod aktuariella vinster alternativt förluster i samtliga svenska noterade företag med förmånsbestämda pensionsplaner vid 2004 års bokslut. En övervägande majoritet av företagen, 75 procent, liksom fem av de sex exempelföretagen drabbades av aktuariella förluster. I vår undersökning framkommer att de aktuariella förlusterna under 2004 till största delen berodde på den sänkta diskonteringsröntan. Att aktuarierespondenterna, vilka har en överblick över de svenska förhållandena, påtalar diskonteringsröntan som orsak medför att den sänkta diskonteringsröntan med stor säkerhet även kan förklara resterande svenska noterade företags aktuariella förluster. Ett fåtal företag i den kvantitativa studien och ett enstaka exempelföretag hade aktuariella vinster under 2004. Förklaringen skulle bland annat kunna vara en stor aktuariell vinst till följd av högre faktisk än förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna.

Hur har svenska noterade företag valt att redovisa de aktuariella vinsterna alternativt förlusterna och vilka motiv anges till det gjorda valet?

Vi kan med hjälp av vår uppsats konstatera att en väldigt stor majoritet, 92 procent, av de svenska noterade företagen med förmånsbestämda pensionsplaner har valt att tillämpa korridorreglerna vid redovisning av aktuariella vinster respektive förluster. Även bland de sex exempelföretagen är korridorreglerna den klart dominerande redovisningsmetoden. Vår undersökning visar att det motiv som främst ges till det gjorda valet är, enligt såväl företags- som aktuarierespondenter, att erhålla en stabilare resultatpåverkan. Företagens samstämmighet och att aktuarierna påtalar motivet medför att det mönster vi har identifierat med relativt stor säkerhet även kan anses gälla för svenska noterade företag i allmänhet. Genom att tillämpa korridoren undviker respondenterna att resultaträkningen fluktuerar eftersom en del av de aktuariella differenserna inte behöver redovisas. Vi anser således att teorierna om earnings management och income smoothing kan användas till att förklara valet av korridorreglerna.

Det relativt enhetliga valet, både bland företagen i den kvantitativa undersökningen och exempelföretagen, indikerar att valet av korridorreglerna till viss del även kan förklaras av legitimitetsteorin och den institutionella teorin. Investerare kräver till följd av att de vill ha avkastning att företag genererar vinster. Genom att tillämpa korridoren skjuts kostnader, i de fall aktuariella förluster uppstår, framåt i tiden och ett bättre resultat uppvisas idag. Valet av korridorreglerna kan således bero på att redovisningsmetoden ger högst vinster, bäst tillfredsställer investerare och därmed även ger legitimitet.

Vår uppsats ger inget säkert svar på varför somliga företag väljer andra redovisningsmetoder än korridorreglerna. Det är fallet eftersom samtliga exempelföretag i undersökningen utom ett tillämpar korridoren. Den stora samstämmigheten kring både valet av redovisningsmetod och motivet till det medför dock att slutsatsen kan dras att företag som i framtiden försätts i valsituationen, exempelvis på grund av en börsnotering, med stor sannolikhet kommer att välja korridorreglerna.

6.2 Slutdiskussion och förslag till vidare forskning

Till skillnad mot vad vi, efter att ha studerat en mängd artiklar, förväntade oss i undersökningens inledande fas visar den färdiga uppsatsen att företagen uppger att fastställandet av de aktuariella antagandena inte är särskilt svårt. Vi anser dock att företagsrespondenternas användning av diverse förenklingar tyder på att arbetet med antagandena ändå är komplext. Vi menar att om inte fastställandet hade varit svårt hade det inte varit nödvändigt att förenkla arbetet. Förenklingarna har blivit respondenternas strategi för att hantera och överkomma komplexiteten. Effekten av förenklingarna medför vidare att de aktuariella antagandena i många fall inte blir företagets bästa uppskattning i enlighet med vad IAS 19 ursprungligen avsåg. Att använda ett standardiserat löneutvecklingsantagande på inflation plus 1 procent innebär att företaget slipper att uppskatta svårförutsägbara faktorer såsom befordran och tjänstetid. Det innebär dock även att antagandet inte är företagsspecifikt och inte är baserat på de personer planen omfattar. Att låta aktuarier leverera antagandena innebär att svårigheterna elimineras fullt ut men inte att pensionsredovisningen baseras på företagets bästa uppskattning. Att snegla på andra företag kan visserligen leda till att osäkerheten och bedömningssvårigheterna reduceras samt att företaget inte ”sticker ut näsan”. Följden blir dock att antagandet möjligen inte är fullt anpassat till företaget självt. Följande frågor har således väckts under uppsatsens gång: Är fastställandet verkligen så enkelt som företagen ger sken av att tycka? Eller är det förenklingarna som gör att företagen anser att arbetet är enkelt? Vi ställer oss även frågan om komplexiteten kommer att innebära att företagen förenklar i så stor utsträckning att de till och med kommer att byta pensionssystem och övergå till enbart avgiftsbestämda pensionsplaner för att undvika svårigheterna. Det vore därmed av intresse att, med utgångspunkt i uppsatsens första forskningsfråga, om några år undersöka hur arbetet med att fastställa de aktuariella antagandena har utvecklats.

Vi har lyckats uppfylla uppsatsens syfte att undersöka och erhålla förståelse om relationen mellan företag och aktuarie. Under undersökningens gång har dock revisorns inblandning och väsentliga roll nämnts åtskilliga gånger. Revisorerna har ett stort ansvar eftersom de godkänner och granskar de aktuariella antagandena och skuldberäkningen av pensionen. Vi har, främst under intervjuerna med aktuarierna, fått vissa indikationer på att revisorerna inte fullt ut förstår det material de granskar. Det har bland annat framkommit att revisorer

ibland kontaktar aktuarierna för att fråga om oklarheter och andra aspekter relaterade till pensionsredovisningen. Vi ställer oss därför följande frågor: Har revisorer egentligen tillräckligt med kunskaper för att göra en riktig revision och ifrågasätta de aktuariella antagandena och aktuariella beräkningarna? Eller granskar revisorerna enbart materialet översiktligt och istället litar nästintill fullt ut på aktuariernas beräkningar? Det vore således av intresse att vidare forska kring revisorernas involvering i och granskning av pensionsredovisningen i enlighet med IAS 19, deras möjlighet att ifrågasätta siffrorna samt relationen mellan revisorn och aktuarien.

Uppsatsens kvantitativa del har inneburit att noten avseende pensionsredovisning har granskats hos 85 företag. Arbetet har inneburit vissa problem och svårigheter eftersom notens omfattning, benämningar och utförlighet varierar avsevärt mellan olika företag. En av de intervjuade aktuarierna och en av författarna i den teoretiska referensramen menar att de som idag vill förstå pensionsredovisning måste titta noggrant i notapparaten. Med tanke på det torde det vara ytterst väsentligt att notapparaten är jämförbar och enkel att förstå. Diskussionen väcker ett antal frågor. Varför skiljer sig egentligen olika företags not avseende pensioner från varandra? Kommer noten med tiden, då både företag och revisorer får mer erfarenhet av att utforma och granska den, att bli mer enhetlig? Det skulle därmed vara intressant att vidare undersöka både pensionsnotens utformning och utveckling över tiden.

Källförteckning

Böcker

Brealy, R., Myers, S., Marcus, A., 2004, *Fundamentals of Corporate Finance*, fjärde upplagan, McGraw-Hill/Irwin, Boston.

Choi, F., Frost, C., Meek, G., 1999, *International Accounting*, tredje upplagan, Prentice Hall, New Jersey.

Eklund, K., 2004, *Vår ekonomi – en introduktion till samhällsekonomi*, tionde upplagan, Prisma, Stockholm.

Eriksson, L., Wiedersheim-Paul, F., 2001, *Att utreda, forska och rapportera*, sjunde upplagan, Liber Ekonomi, Malmö.

Jacobsen D. I., 2002, *Vad, hur och varför? – om metodval i företagsekonomi och samhällsvetenskapliga ämnen*, Studentlitteratur, Lund.

Holme I. M., Solvang B. K., 1997, *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Studentlitteratur, Lund.

Lekvall P., Wahlbin C., 2001, *Information för marknadsföringsbeslut*, IHM Förlag, Göteborg.

Ljungdahl, F., 1999, *Utveckling av miljöredovisning i svenska börsbolag – praxis, begrepp, orsaker*, Lund University Press, Lund.

Merriam, S., 1994, *Fallstudien som forskningsmetod*, Studentlitteratur, Lund.

Patel, R., Davidsson, B., 2003, *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, tredje upplagan, Studentlitteratur, Lund.

Scott, R. W., 1997, *Financial Accounting Theory*, Prentice Hall, New Jersey.

Smith, D., 2000. *Redovisningens språk*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund.

Trost, J., 2005, *Kvalitativa intervjuer*, Studentlitteratur, Lund.

Bokutkast

Lumsden, M., 2005, *IAS 19 - Ersättning till anställda*, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet.

Akademiska artiklar

Ashari, N., Hian, C., Soh Leng Tan, N., Wei Har Wong, N., *Factors Affecting Income Smoothing Among Listed Companies in Singapore*, Accounting Business Research, Autumn 1994, Vol. 24, Issue 96, p. 291-301

Beresford, D., Neary, R., *Accounting for Pensions – Two Key Areas*, Corporate Reporting, FE, September 1986, Vol. 2, Issue 9, p. 6-10.

Brown, N., Deegan, C., *The public disclosure of environmental performance information - a dual test of media agenda setting theory and legitimacy theory*, Accounting & Business Research, Winter 1998, Vol. 29 Issue 1, p.21.

Damant, D., *Financial statements: the agony (of large changes and new complexities) and the ecstasy (of worldwide standards and better figures)*, Journal of Asset Management, January 2001, Vol. 1, Issue 3, p. 237.

DiMaggio, J. P., Powell, W. W., *The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*, American Sociological Review, April 1983, Vol. 48, No. 2, p.147-160.

Ezra, D., *Economic Values: A Pension Pentateuch*, Financial Analysts Journal, March/April 1988, Vol. 44, Issue 2, p. 58-67.

Fogarty, T., Grant, J., *Impact of the Actuarial Profession on Financial Reporting*, Accounting Horizons, September 1995, Vol. 9, Issue 3, p. 23-33.

Godwin, N., *An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87*, Journal of Pension Planning & Compliance, Spring 1999, Vol. 25, Issue 1, p.62.

Healy, P., Wahlen, J., *A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting*, Accounting Horizon, December 1999, Vol. 13, Issue 4, p. 365-383.

Hope, O., *Variations in the Financial Reporting Environment and Earnings Forecasting*, Journal of International Financial Management and Accounting, Spring 2004, Vol. 15, Issue 1, p.21.

Liebttag, B., *Accounting for Pensions – Adverse effects expected from the new FASB pension rules; greater role seen for CPAs*, Journal of Accountancy, April 1986, Vol. 161, Issue 4, p. 53-57.

Newell, G., Kreuze J., Hurtt, D., *Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?* Mid-American Journal of Business, Fall 2002, Vol. 17, Issue 2, p. 23-30.

Perrin, T., *Worldwide Pay and Benefits*, Journal of Pensions Management, June 2005, Vol. 10, Issue 3, p. 275-281.

Trueman, B., Titman, S., *An Explanation for Accounting Income Smoothing*, Journal of Accounting Research, 1988, Vol. 26, Issue 3, p.127-139.

Artiklar

Engshagen I., *Ny rekommendation: Ersättning till anställda*, FAR INFO, Nr 12, 2002.

Holmquist, B., Ehlin, Å., *Finforum 2003*, Balans, Nr 12, 2003.

Janzon, C., *Hög tid att förbereda anpassningen till RR29*, Balans, Nr 4, 2003.

McGeachin, A., *Pension costs: more clarity, please*, Accountancy, December 1999, Vol. 124, Issue 1276, p.76-76.

McGeachin, A., *Plans for pensions*, Accountancy, July 2004, Vol. 134, Issue 1331, p.82-83.

McGeachin, A., *Pensions polish*, Accountancy, April 2005, Vol. 135, Issue 1340, p.98-98.

Nilsson, B., *Genmäle till Anders Palm: Vad är rätt värdering av pensionsutfästelser?*, Balans, Nr 8-9, 2005.

Rundfelt, R., *Snart klart med ny standard om särredovisning av alla anläggningstillgångar som ska säljas*, Balans, Nr 2, 2004.

Svenberg, S-Å., *Ersättning till anställda*, Balans, Nr 8-9, 2001.

Svenberg, S-Å., *Ny rekommendation från Rådet om ersättning till anställda – Övergång till RR 29 2004 och IAS 19 2005*, Balans, Nr 1, 2003.

Tidbury, R., *Pensions Drought*, Utility Week, January 2005, Vol. 23, Issue 1, p. 24-25.

IASB ändrar pensionsredovisning, FAR INFO, Nr 1, 2005.

Övriga tryckta källor

En bakgrund till diskussionen om IAS och Alecta, Pensioner & Förmåner, Svenska Nyhetsbrev AB, 17 november, 2004.

Om de olika effekterna av övergången till RR 29, Pensioner & Förmåner, Svenska Nyhetsbrev AB, 14 december, 2004.

Publikationer

Törnqvist, U., Lumsden, M., Marton, J., *Svenska normsättare på redovisningsområdet – institutionella och politiska aspekter*, FE rapport, 2000, Department of Business Administration, School of Economics and Commercial Law, Göteborg University.

Öhrlings PricewaterhouseCoopers, *Hur redovisas pensioner? Nya tag med RR 29/IAS19*, 2003.

Uppsatser

Brodendal, A., Sjöberg, S., *Pensionsredovisning enligt RR 29 – Problematiken vid rekommendationens implementering*, Kandidatuppsats vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, Företagsekonomiska institutionen, 2003.

Larsson, A., Sahlin, J., Sandler, A., *Nya regler för pensionsredovisning – Observationer vid första tillämpningen av RR 29*, Magisteruppsats vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, Företagsekonomiska institutionen, 2005.

Internet

Redovisningsrådets hemsida, www.redovisningsradet.se, 2005-11-07

Riksgäldskontorets hemsida, www.rgk.se, 2005-11-23

Övrigt

Basis for Conclusions on IAS 19 (as revised 14 December 2004)

Föreningen Auktoriserade Revisorers rekommendation nr 4 (FAR 4)

International Accounting Standards 19 (IAS 19)

Redovisningsrådets Rekommendation 29 (RR 29)

Uttalande från Redovisningsrådets Akutgrupp nr 42 (URA 42)

Uttalande från Redovisnings- och revisionskommittéerna, 10 december, 2004

Intervjuer

Bilia, 2005-12-05

Capio, 2005-11-23

Elanders, 2005-11-30

Fagerhult, 2005-11-25

PRI, 2005-12-01

SPP, 2005-12-01

VBG, 2005-11-24

Volvo, 2005-12-02

Öhrlings PricewaterhouseCoopers, 2005-12-01

Bilaga 1

Frågeformulär företag

Fastställandet av aktuariella antaganden

1. Tar Ni fram aktuariella antaganden själv eller anlitar Ni en aktuarie?
2. Hur går Ni tillväga vid fastställandet av de aktuariella antagandena?
3. Upplever Ni de aktuariella antagandena som komplexa och besvärliga att ta fram och i sådana fall vilket/vilka?
4. Har Ni någon policy/några rutiner för hur aktuariella antaganden och framtagandet av dem skall hanteras i företaget?
5. Hur ofta omprövas de olika aktuariella antagandena?
6. Varför anlitar Ni aktuarier?
7. Anlitar Ni olika aktuarier i olika länder?
8. Hur involverade är Ni i arbetet med att ta fram de aktuariella antagandena? Vad har Ni för relation till aktuarien?
9. Vad behöver Ni bistå med för information till aktuarien? Är det någon information som är extra svår att ta fram?

Orsaker till aktuariella vinster och förluster

10. Uppstod aktuariella vinster och förluster vid bokslutet 2004?
11. Utreder Ni anledningen till dessa och i vilken utsträckning?
12. Om utredning, vilka antaganden ligger till grund för vinsterna och förlusterna och hur har de olika antagandenas faktiska utfall skiljt sig från förväntningarna?

Redovisning av aktuariella vinster och förluster

13. Hur har Ni valt att redovisa de aktuariella vinsterna och förlusterna?
14. Vad har Ni grundat redovisningsvalet på? Vilka motiv ligger bakom valet?

Frågeformulär aktuarie

Svårigheter vid fastställandet av aktuariella antaganden

1. Hur går fastställandet av de aktuariella antagandena till?
2. Uppkommer några svårigheter vid fastställandet av aktuariella antaganden och i sådana fall vilka?
3. Vilket/vilka aktuariella antaganden upplever Ni är de mest komplexa och besvärliga att ta fram och varför?
4. Hur uppskattas diskonteringsräntan för ett företag?
5. Hur hanteras de parametrar som ingår i beräkningen av löneutveckling?
6. Vilka olika slags förvaltningstillgångar använder sig företag av? Hur påverkar valet avkastningen?
7. Upplever Ni att företag tittar på varandra vid fastställandet av aktuariella antaganden?
8. Hur ofta anser Ni att företag bör ompröva sina aktuariella antaganden?

Relationen mellan företag och aktuarie

9. Vad har Ni för relation till de företag som anlitar Er? Hur involverade är de företag som anlitar Er i arbetet med att ta fram antagandena?

Orsaker till aktuariella vinster och förluster

10. Uppstod aktuariella vinster och förluster hos de företag Ni hjälpte vid bokslutet 2004?
11. Har Ni någon uppfattning om vad de aktuariella vinsterna och förlusterna berodde på? Vilket/vilka antaganden har främst påverkat?

Redovisning av aktuariella vinster och förluster

12. Har Ni någon uppfattning om hur företag har valt att redovisa de aktuariella vinsterna och förlusterna och varför?

Bilaga 2

Påverkan på resultat- och balansräkning

Enligt IAS 19 skall företagets pensionsförpliktelse redovisas som en skuld i balansräkningen. Posten påverkas av nuvärdet av den förmånsbestämda förpliktelsen på balansdagen, det verkliga värdet av förvaltningstillgångarna, kostnader för tjänstgöring under tidigare perioder som ännu ej redovisats samt oredovisade aktuariella vinster och förluster. En aktuariell vinst innebär att pensionsskuldens nuvärde minskar medan en förlust innebär att nuvärdet ökar. De aktuariella vinster och förluster som ej redovisas, det vill säga tillämpning av korridorreglerna, läggs till respektive dras bort från nettoposten eftersom de redan ingår i förpliktelsens nuvärde. Genom att en oredovisad förlust skall reducera pensionsförpliktelsens nuvärde blir den skuldpost vilken redovisas i balansräkningen, tack vare korridorreglerna, mindre. På motsvarande sätt skall en oredovisad vinst läggas till förpliktelsens nuvärde, vilket resulterar i att en större skuld redovisas i balansräkningen än vad nuvärdet uppgår till. De aktuariella vinster och förluster som faller inom korridoren justeras i balansposten Avsatt för pensioner, vilket innebär att korridorreglerna påverkar balansräkningen som om de aktuariella vinsterna och förlusterna ej existerar.

IAS 19 anger att företaget skall redovisa en kostnad eller intäkt i resultaträkningen som utgörs av nettot av periodens tjänstekostnad, räntekostnad, förväntad avkastning på förvaltningstillgångar, redovisade aktuariella vinster och förluster, tjänstekostnad avseende tidigare perioder samt effekter av reduceringar och regleringar. En aktuariell vinst medför en intäkt i resultaträkningen medan en förlust genererar en kostnad. Resultaträkningen påverkas då endast i den utsträckning företaget väljer att redovisa aktuariella vinster och förluster. Det innebär att då korridorreglerna tillämpas påverkas inte resultatet av förekomsten av aktuariella vinster och förluster så länge beloppet faller inom korridorrens gränsvärde.

Följande beräkningsexempel är en återgivning av ett exempel i artikeln ”Ersättning till anställda” författad av Sven-Åke Svenberg (2001). Nuvärdet av ett företags pensionsförpliktelse vid årets slut är 2 000. Det verkliga värdet på förvaltningstillgångar uppgår till 1 600. Korridorrens gränsvärde utgörs av det högsta värdet av tio procent på förpliktelsens nuvärde och förvaltningstillgångarnas verkliga värde, i det här fallet 200. Företaget har aktuariella vinster på 260 och väljer att tillämpa korridorreglerna, vilket innebär att de inte redovisar de 200 som faller inom korridoren. De kvarvarande 60 fördelas över de anställdas återstående genomsnittliga tjänstgöringsperiod som är 20 år. Det här resulterar i att företaget redovisar en aktuariell vinst för perioden på 3 och de oredovisade vinsterna uppgår till 257.

Även följande beräkningsexempel är en återgivning av ett exempel i artikeln ”Ersättning till anställda” författad av Sven-Åke Svenberg (2001). Nuvärdet av ett företags pensionsförpliktelse är 2 200 och det verkliga värdet på förvaltningstillgångarna uppgår till 1 800. I övrigt är förutsättningarna desamma som i ovanstående exempel, det vill säga den oredovisade aktuariella vinsten är 257. Pensionsskulden i balansräkningen blir således 657:

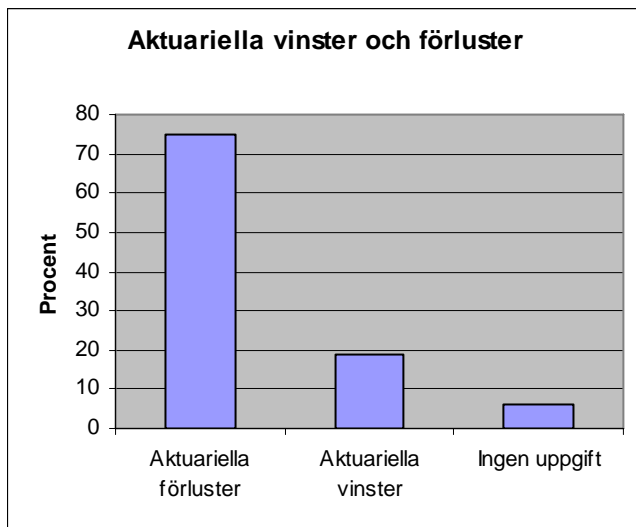
Nuvärdet av pensionsförpliktelsen	+ 2 200
Oredovisade aktuariella vinster	+ 257
Förvaltningstillgångarnas verkliga värde	- 1800
Pensionsskuld i balansräkningen	+ 657

Bilaga 3

Företag	AV eller AF	Redovisning
ACSC	AV	Korridor
Alfa Laval	AF	Korridor
Assa Abloy	AF	Korridor
Atlas Copco	AF	Korridor
Axfood	AF	Korridor
Ballingslöv	AF	Korridor
Beijer (G&L)	AF	Korridor
Beijer Electronics	AV	Korridor
Biacore	AF	Korridor
Bilia	AF	Korridor
Billerud	AF	Korridor
Boliden	AF	Korridor
Bong Ljungdahl	AF	Korridor
Brio	AV	Korridor
Capio	AF	Korridor
Cardo	AF	Korridor
Cloetta Fazer	AF	Korridor
Elanders	AV	Korridor
Electrolux	AF	Korridor
Eniro	AF	Korridor
Ericsson	AF	Korridor
Fagerhult	AF	Direkt mot resultatet
Feelgood	AF	Korridor
Föreningssparbanken	AF	Korridor
Gambro	AF	Korridor
Getinge	AV	Korridor
Gunnebo	AF	Korridor
Haldex	AF	Korridor
Handelsbanken	AV	Korridor
Hexagon	AF	Korridor
HL Display	AF	Korridor
Holmen	AV	Korridor
Höganäs	AV	
IFS	AF	Korridor
Industrivärden	AF	Korridor
Intrum Justitia	AV	Korridor
JC	AF	Korridor
JM	AF	Korridor
Karlshamns	AV	Korridor
Karolin Machine Tool	AF	Korridor
Kinnevik	AF	Korridor
Latour		Korridor
LB Icon		Korridor
Lundbergs	AF	Korridor
Meda	AF	Korridor
Munters	AF	Korridor

Företag	AV eller AF	Redovisning
NCC	AF	Korridor
Nibe	AF	Korridor
Nilörngruppen	AV	Korridor
Nobia	AF	Korridor
Nokia	AF	Korridor
Nolato	AF	Korridor
Nordea	AF	Korridor
Peab	AF	Korridor
ProActITGroup	AF	Korridor
ProfilGruppen		Korridor
Ratos	AF	Korridor
Saab	AF	Korridor
Sandvik	AV	Korridor
SAPA	AF	Korridor
SAS	AV	Korridor
SCA	AF	Korridor
Scania	AF	Direkt mot resultatet
Scribona		Korridor
SEB	AF	Korridor
Seco Tools	AV	Korridor
Securitas	AF	Korridor
Skandia	AF	Korridor
Skanska	AF	Korridor
SKF	AF	Korridor
SSAB		Direkt mot resultatet
Stora Enso	AF	Korridor
Strålfors	AF	Korridor
Studsvik	AF	Korridor
Sweco	AV	Korridor
Swedish Match	AF	Korridor
Telia Sonera	AF	Korridor
Ticket	AF	Mot resultatet fördelat på återstående tjänstgöringstid
Trelleborg	AF	Korridor
VBG	AF	Korridor
Westergyllen	AF	Direkt mot resultatet
WM-data	AV	Korridor
Volvo	AF	Korridor
XponCard Group	AF	Korridor
Ångpanneföreningen	AF	Direkt mot resultatet

Resultat AV/AF	Antal	Andel %
Aktuariella förluster	64	75
Aktuariella vinster	16	19
Ingen uppgift	5	6
Summa	85	100

Resultat redovisningsval	Antal	Andel %
Korridorreglerna	78	92
Direkt mot resultatet	5	6
Annan metod	1	1
Ingen uppgift	1	1
Summa	85	100

